

TÜRKİYE'DE VATANSIZLIĞI TESPİT ETMEYE VE ELE ALMAYA YÖNELİK EL KİTABI

TÜRKİYE

Mayıs 2024

Mülteci
Hakları
Merkezi

European
Network on
Statelessness

TÜRKİYE'DE VATANSIZLIĞI TESPİT ETMEYE VE ELE ALMAYA YÖNELİK EL KİTABI

Mayıs 2024

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	2
1. Terimler.....	3
2. Giriş: Türkiye'de vatansızlık	6
3. Vatansızlık nedir ve neden bir sorundur?.....	8
4. Vatansızlığın tespit edilmesi	11
5. Korumaya giden yollar	19
6. Vatansızlık tespit prosedürü	23
7. Vatansız mülteciler	32
8. Vatansız kişilerin idari gözetimi.....	34
9. Doğum kaydı ve çocukların vatandaşlık hakkı	38
10. Vatandaşlığa kabul ve entegrasyon.....	45
11. Türkiye'de vatansızlara yönelik destekler	46
12. Kaynaklar	47

KISALTMALAR

1951 Mülteci Sözleşmesi	Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi
1954 Sözleşmesi	Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi
1961 Sözleşmesi	Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi
CRC	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
CRPD	Engelli Haklarına Dair Sözleşme
ICCPR	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ICEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi
ICERD	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
ICESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ICPPED	Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme
VTP	Vatansızlık tespit prosedürü
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
YUKK Uygulama Yönetmeliği	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
GKY	Geçici Koruma Yönetmeliği
TVK	Türk Vatandaşlığı Kanunu
TVK Uygulama Yönetmeliği	Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
NHK	Nüfus Hizmetleri Kanunu
NHK Uygulama Yönetmeliği	Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
GİB	Göç İdaresi Başkanlığı
İGİM	İl Göç İdaresi Müdürlükleri

1. TERİMLER

Metinde geçen bazı terimlerin tanımlarını aşağıda bulabilirsiniz.

Vatandaşlık/uyruk: Birbirinin yerine kullanılabilen bu terimler, bir kişi ile bir devlet arasında olan ve kişiye genellikle o topraklarda sınırsız ikamet etme hakkını, medeni ve siyasi hakların tümünü, ulusal kimlik ve seyahat belgelerine erişim ile topraklardan serbestçe ayrılma ve geri dönme olanağını sağlayan yasal bir bağı ifade ederler. Türkiye'nin ulusal mevzuatı Türk vatandaşını, "Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişi," olarak tanımlamaktadır (TVK m. 3/1 (ç)).

Kendi ülkesi / anavatanı / eski mutata ikamet ülkesi: Bu terimler, vatansız kişinin doğduğu veya daha önce yaşadığı bir ülkeyi ifade etmektedir. Uluslararası standartlara göre, mutata ikamet, "daimi ikamet izni verilen vatansız kişileri kapsayan ve aynı zamanda ikamet izni olmayan, bir ülkeye yerleşmiş, birkaç yıldır orada yaşayan ve orada ikamet etmeye devam etme konusunda bir beklentisi olan kişiler için de geçerli olan" istikrarlı, fiili ikamet anlamına gelmektedir.¹

Ev sahibi ülke: Vatansız kişinin yaşadığı ve vatansızlığının resmi olarak tanınarak kendisine ikamet izni, koruma statüsü ve/veya vatandaşlık verilmesini istediği ülkeyi tanımlamaktadır.

In situ (yerinde) vatansızlık: *In situ* (yerinde) vatansızlık, göç bağlamında oluşan vatansızlıktan farklı olarak, bir kişinin bir ülkeyle uzun süreli bağları olmasına rağmen, vatansız olduğu durumları ifade eder. Bu kişiler, genellikle o ülkede uzun süreli ikamet etmiş ya da o ülkede doğmuş olabilirler. Bu kişilerin vatansızlığı, genellikle vatandaşlık kanunlarının hükümlerindeki ve/veya uygulanmasındaki sorunların bir sonucudur. Yerinde vatansız olan kişilerin, eğer isterlerse, bu ülkenin vatandaşı olarak tanınmaları gerekmektedir. Yerinde vatansızlık, çoğunlukla bir ülkeden başka ülkeye göç eden kişiler (veya çocukları) arasında gözlemlenen ve kişilerin yerinden edilmiş olmalarının bir sebebi ya da sonucu olarak ortaya çıkabilen göç bağlamındaki vatansızlıktan farklı bir durumdur. Göçmen olan vatansızlar için tercih edilen çözüm, vatansız kişiler olarak tespit edilme, koruma altına alınma ve/veya ev sahibi ülkenin vatandaşlığının kazanılması olabilir.

Jus soli ilkesine (toprak/doğum yeri esasına) dayalı vatandaşlık / Doğumla kazanılan vatandaşlık: Bir devletin topraklarında doğmanın sonucu olarak kazanılan vatandaşlıktır. Bazı ülkelerde vatandaşlığın kazanılması, ebeveynlerden birinin o ülkede yasal olarak ikamet etmesi gibi farklı koşullara bağlı olabilir (kısıtlı *jus soli* (toprak/doğum yeri esası)).

Jus sanguinis ilkesine (soybağı esasına) dayalı vatandaşlık: Bir kişinin ebeveylelerinin veya atalarının vatandaşlığına dayanarak kazandığı vatandaşlıktır.

Sığınmacı: Çoğunlukla işkence veya ciddi zarara uğramaktan korktuğu için sığınma ya da uluslararası koruma talep eden kişileri tanımlamaktadır. Sığınmacıların birçoğu henüz tanınmamış mültecilerdir. Türkiye'nin ulusal mevzuatında "sığınmacı" terimi yasal olarak tanımlanmamıştır. Türkiye'nin göç literatüründe ise bu terim, herhangi bir yasal anlam taşımaksızın, ülkedeki mevcut koruma rejimleri kapsamında hukuki koruma arayışında olan kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır.

---

¹ Bkz. BMMYK [Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı](#) (2014), paragraf 139. (bundan sonra 'BMMYK Vatansızlık El Kitabı' olarak anılacaktır).

Mülteci: Türkiye'nin taraf olduğu Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi uyarınca, mülteci, "ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut vatandaşlığı yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen," kişidir.

Bir kişi, resmen mülteci olarak tanınmasına bağlı olmaksızın, bu tanımdaki koşulları karşılıyorsa mültecidir. Örneğin, bazı durumlarda Filistinliler başka statüler altında tanınsa da aslında mültecidirler.² Bölgesel veya ulusal yasalar, 1951 Sözleşmesi'ndeki tanımdan daha geniş olan farklı tanımları ve koruma çerçevelerini içerebilir.

Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne taraf olurken koyduğu çekinceyle oluşturulan coğrafi sınırlamayı, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni yalnızca Avrupa ülkelerinden, yani Avrupa Konseyi Üye Devletlerinden gelen mültecilere uygulayarak sürdürmektedir. Türkiye yasalarına göre "mülteci," Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım aynı zamanda benzer olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesine dönemeyen veya dönemeyecek olan vatansız kişileri de kapsamaktadır (YUKK m. 61). Ayrıca bkz. "Şartlı mülteci" tanımı.

Şartlı mülteci: Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne koyduğu çekinedeki coğrafi sınırlama (bkz. "Mülteci" tanımı), iç hukuk mevzuatında "şartlı mülteci" statüsünün oluşmasına yol açmaktadır. Bu statü, Avrupa ülkeleri (yani Avrupa Konseyi Üye Devletleri) dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen kişilere verilmektedir. Bu tanım, benzer sebeplerden dolayı önceden yaşadığı ikamet ülkesine dönemeyen veya dönemeyecek olan vatansız kişileri de kapsamaktadır. Üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecilerin Türkiye'de geçici olarak kalmasına izin verilir (YUKK m. 62).

İkincil koruma: Türkiye'nin ulusal kanunlarına göre, vatansız kişiler de dahil olmak üzere, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde (a) ölüm cezasına mahkûm olacak; (b) işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak; (c) uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet eylemleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi bir tehditle karşılaşacak kişilere, statü belirleme işlemleri yapılarak ikincil koruma statüsü verilir (YUKK m. 63). İkincil koruma, uluslararası hukuktaki geri göndermeme ilkesine denk düşmektedir.

---

² Mülteci Sözleşmesi Madde 1D ve diğer uluslararası hukuk ve BM kararları uyarınca. Bkz. [Palestinians and the Search for Protection as Refugees and Stateless Persons](#) [Filistinliler ve Mülteci ve Vatansız Kişiler Olarak Koruma Arayışı] (ENS ve BADIL, 2022).

Uluslararası Koruma: Türkiye mevzuatında uluslararası koruma, "mülteci," "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" olmak üzere üç hukuki statüyü içermektedir. Türkiye, 2013 yılında YUKK'un kabul edilmesiyle uluslararası koruma rejimini düzenleyen ilk yasayı yürürlüğe koymuştur.

Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi: Türkiye'nin ulusal kanunlarına göre bu terim, uluslararası koruma talebinde bulunan ve henüz başvurusu hakkında son karar verilmemiş olan kişiyi ifade eder (YUKK m. 3/1 (d)).

Geçici Koruma: Türkiye, Suriye vatandaşlarının yanı sıra, Suriye'deki mültecileri ve vatansız kişileri de kapsayacak şekilde, Suriye'den kaçarak Türkiye'ye gelen kişilere, grup temelli koruma sağlayan bir geçici koruma rejimi uygulamaktadır. Türkiye'nin geçici koruma rejimi, YUKK'un 91. maddesi uyarınca 2014'te yürürlüğe giren GKY (Geçici Koruma Yönetmeliği) ile düzenlenmektedir.

Vatansız kişi: Türkiye'nin taraf olduğu Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi'nin 1. maddesi uyarınca vatansız kişi, "kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi," anlamına gelmektedir. Bu tanımdaki koşulları karşılayan bir kişi, vatansızlığı resmi olarak tanınsa da tanınmasa da vatansızdır.³ Türkiye'nin iç hukukunda vatansız kişi, "hiçbir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi," olarak tanımlanmaktadır (YUKK m. 3/1 (ş)).

Belirlenemeyen ya da bilinmeyen vatandaşlık: Bir kişinin vatandaşlığının ya da bir vatandaşlığı olup olmadığının henüz teyit edilmediği durumu ifade eder. Bu terimler, mümkün olduğunca kısa süreliğine ve son derece dikkatli kullanılmalı ve her hâlükârda kişinin vatandaşlığının ya da vatansızlığının resmi olarak belirlenmesini sağlayacak tespit süreci başlatılmalıdır. Uluslararası standartlara göre, kendilerini vatansız olarak nitelendiren kişiler, vatansız olarak kaydedilmeli ve vatansızlıklarının (veya vatandaşlıklarının) belirlenmesi için uygun olan bir prosedüre yönlendirilmelidir.

Vatansızlık tespit prosedürü (VTP): Genellikle göçmenlik geçmişi olan bir kişinin resmen vatansız kişi olarak tanındığı ve ev sahibi ülkede kendisine vatansız kişi statüsü ile birlikte yasal kalış hakkı ve sosyo-ekonomik hakların verildiği hukuki sürece verilen isimdir.

Vatandaşlık tespit prosedürü: Bir kişinin vatandaşlığının belirlendiği (genellikle doğduğu ülkede) ve ayrıca kişinin herhangi bir vatandaşlığının olmadığı da belirlenebildiği süreçtir. Yeni doğan çocuklar söz konusu olduğunda, bu prosedür, çocukların vatandaşlığının belirlenmesi ve kaydedilmesi amacıyla doğumlarından kısa bir süre sonra uygulanmalıdır.

Göç İdaresi Başkanlığı: Türkiye'deki göç yönetimini tüm yönleriyle denetleyen en üst düzey hükümet organı olarak İçişleri Bakanlığına (İB) bağlı faaliyet gösteren Göç İdaresi Başkanlığı (GİB), vatansızlık tespit prosedüründeki karar merci görevi de dahil olmak üzere çeşitli sorumlulukları üstlenmektedir. İlk olarak 2013 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM)

---

³ Bir kişinin 1954 Sözleşmesi kapsamında vatansız olup olmadığının belirlenmesi konusu ile ilgili olmadığı için, bu el kitabında *de jure* (yasal) ve *de facto* (fiili) vatansızlık arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Uluslararası hukukta, *de facto* (fiili) vatansız terimi tanımlanmamıştır ve bu terimin kullanımından kaçınılması tavsiye edilmektedir. Bunun sebebi, bu terimin geniş yorumlanarak, 1954 Sözleşmesi Madde 1/1 kapsamında vatansız olarak kabul edilmesi gereken kişileri haksız bir şekilde koruma kapsamı dışında bırakmak için kullanılmış olmasıdır. Örneğin, bir devletin ulusal hukuk kuralları uyarınca vatansız olarak kabul edilmesi gereken, fakat uygulamada bu devletin yetkilileri tarafından vatandaş olarak tanınmayan bir kişi, o devletin "yasalarının işleyişi içinde" vatansız sayılmaktadır.

olarak kurulan GİB, 2021 yılında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile başkanlık statüsü elde etmiştir.⁴

İl Göç İdaresi Müdürlükleri: Ülke çapında her ilde bulunan İl Göç İdaresi Müdürlükleri (İGİM), göç ile alakalı konuların yerel düzeyde yönetilmesinde görev almaktadır. İl Göç İdaresi Müdürlükleri, vatansızlık tespiti taleplerinde ilk başvuru mercii olarak hizmet vermekte ve bu talepleri karara bağlanması için Göç İdaresi Başkanlığı'na iletmektedir.

2. GİRİŞ: TÜRKİYE'DE VATANSIZLIK

GENEL BAKIŞ

Türkiye'de vatansızlık olgusu, *in situ* (yerinde) vatansız nüfusun belirgin bir varlığından ziyade, genellikle göç bağlamında ortaya çıkmaktadır. Başlıca küresel göç yollarının kesişim noktasında yer alan Türkiye hem geçiş hem de varış ülkesi olarak stratejik bir konuma sahip olup, üç milyonun üzerinde kayıtlı kişiyle dünya çapında en fazla mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.⁵ Bu nüfusun çok büyük kısmını iç çatışma nedeniyle Suriye'den gelenler oluşturmakla birlikte, bilhassa Afganistan, İran ve Irak gibi tarihsel olarak vatansızlık sorunuyla karşılaşmış bölgelerden gelen kişiler de Türkiye'de sığınma aramaktadırlar.

VATANSIZ NÜFUSA İLİŞKİN VERİLER

Türkiye İstatistik Kurumu ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü tarafından ortak derlenen, kayıtlı adresi olan yabancı nüfusa ilişkin resmi verilere göre, 2023 yılında Türkiye'de 415 vatansız kişi (254 erkek ve 161 kadın) bulunmaktadır.⁶ Türkiye İstatistik Kurumu ile GİB tarafından ortaklaşa derlenen, 2022 yılı Uluslararası Göç İstatistiklerinde, 109 vatansız kişinin (64 erkek ve 45 kadın) Türkiye'ye göç ettiği belirtilmiştir.⁷ Her iki veri kümesi de geçerli bir adres beyanı olan yabancılar içerisindeki vatansız kişileri içermektedir. Bu kategori, ikamet ya da çalışma izni olan kişilerin yanı sıra, uluslararası koruma gibi ikamet iznine eşdeğer kalış hakkı veren bir koruma statüsüne başvurmuş olan ya da hak kazanan kişileri de kapsamaktadır.

Fakat bu veri kümeleri, çeşitli sınırlılıkları nedeniyle Türkiye'deki vatansız nüfusu kapsamlı bir şekilde yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Birincisi, veri kümelerinde yer alan "bilinmeyen uyruk" kategorisi, bu kategori altında sınıflandırılan kişilerin bir kısmının aslında vatansız olabileceğinden ötürü muhtemel çakışmalara yol açmaktadır. Kayıtlı adresi olan yabancı nüfusa ilişkin 2023 verileri, "bilinmeyen uyruk" kategorisinde 100 kişi bulunduğunu gösterirken, 2022 uluslararası göç verileri aynı kategoriye giren 133 kişiyi kaydetmektedir. İkincisi, bu veri kümeleri, vatansız kişiler arasında muhtemelen daha yüksek bir temsile sahip olmalarına rağmen, Filistinlileri ayrı bir kategori olarak sınıflandırmaktadır. Kayıtlı adresi olan

⁴ 29 Ekim 2021 tarihli ve 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.

⁵ GİB'in son verilerine göre, 21 Mart 2024 itibarıyla Türkiye'de geçici korumadan yararlanan 3.130.768 kayıtlı Suriyeli bulunmaktadır. İlaveten GİB, 2023 yıl sonu itibarıyla Türkiye'de yıl içinde toplam 19.107 uluslararası koruma başvurusunu kayıt altına almıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) paylaştığı, 2023 yıl ortası itibarıyla küresel eğilimler verilerine göre, Türkiye'deki uluslararası koruma başvuru sahibi ve statü sahibi kişilerin toplam sayısı 300.000 civarındadır. Daha fazla bilgi için lütfen aşağıdaki kaynaklara bakın: Geçici korumadan yararlanan Suriyeliler: [Bağlantı](#); Uluslararası koruma başvuruları: [Bağlantı](#); BMMYK 2023 yıl ortası eğilimler raporu: [Bağlantı](#).

⁶ Veri kaynağı [Bağlantı](#) adresinde mevcuttur.

⁷ Veri kaynağına [Bağlantı](#) adresinden erişilebilir.

yabancı nüfusa ilişkin 2023 verileri 21.612 Filistinliyi gösterirken, 2022 uluslararası göç verileri 5.581 Filistinlinin Türkiye'ye göç ettiğini belirtmektedir.

Ayrıca, bu veri kümeleri Türkiye'de geçici korumadan yararlanan Suriyelileri kapsamamaktadır. Türkiye'nin geçici koruma rejimi, Suriye'den kaçarak Türkiye'ye gelen Suriye vatandaşlarının yanı sıra, mülteciler ve vatansız kişiler için de geçerlidir. Her ne kadar GİB, 21 Mart 2024 itibarıyla 3.130.768 olan, geçici korumadan yararlanan kişilerin toplam sayısına ilişkin düzenli istatistikler⁸ sunsa da, bu veriler Suriye'den gelen Suriye vatandaşları, mülteciler ve vatansız kişiler arasında bir ayırım yapmamaktadır. Sonuç olarak, Suriye'de tarihsel olarak vatansız bir nüfusun varlığına rağmen,⁹ bu vatansız kişilerin ne kadarının şu anda Türkiye'de geçici koruma altında ikamet ettiği bilinmemektedir. Benzer biçimde, her ne kadar verilerde uluslararası koruma altındaki kişiler yer alsa da bunların arasındaki vatansız kişiler ayrıştırılmadığı için vatansız mültecilerin ve/veya sığınmacıların sayısı hakkında net bir bilgi mevcut değildir.

İlaveten, vatansızlık tespit prosedürü kapsamındaki başvuru, kabul veya ret sayılarına ilişkin kamuya açık herhangi bir resmi veri bulunmamaktadır. Bunların yanı sıra, ülkedeki vatansız nüfusun demografik özelliklerini belirlemeye yönelik herhangi bir haritalama çalışması da henüz yapılmamıştır.

VATANSIZLIK TESPİT PROSEDÜRÜ VE VATANSIZ KİŞİ STATÜSÜ

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), vatansız kişilerin hukuki statüsünü ve korunmasını düzenlemeyi amaçlayan bir vatansızlık tespit prosedürü (VTP) öngörmektedir (YUKK m. 50-51). VTP, vatansızlığın tespiti ve tanınması için sistematik bir yasal çerçeve sağlayarak, vatandaşlığı olmayan kişilerin gerekli hukuki tanınmayı ve korumayı almasını sağlamaktadır.

YUKK'un Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (YUKK Uygulama Yönetmeliği), VTP'nin kapsamı ve uygulanmasına yönelik düzenlemeler getirmektedir (YUKK Uygulama Yönetmeliği m. 47-50). YUKK Uygulama Yönetmeliği, vatansızlığın tespitine yönelik prosedür ve kriterleri düzenleyerek, vatansız kişilerin Türkiye'de resmi olarak tanınması için atması gereken adımları belirlemektedir.

YUKK, YUKK Uygulama Yönetmeliği ile beraber, Türkiye sınırları içerisindeki vatansız kişilerin hukuki statülerini belirlemeyi ve haklarını korumayı amaçlayan bir yasal çerçeve oluşturmaktadır. VTP, vatansız kişilerin Türkiye'nin ulusal mevzuatı kapsamında tanınmasını ve korunmasını sağlamayı amaçlar. VTP kapsamında, kişilerin vatansız olup olmadığının değerlendirilmesi ve tespit edilmesi için sistematik bir süreç izlenmektedir. Bu prosedür, vatansız kişilerin Türkiye'de resmi olarak tanınması ve temel haklara erişmesi için açık bir yol sağlaması açısından hayati öneme sahiptir.

VTP, resmi tespit mekanizmaları aracılığıyla vatansız kişi statüsü almaya ihtiyaç duyan yabancılar için özel olarak tasarlanmıştır. Türkiye'de bu prosedür, göç idaresi makamları tarafından yürütülmektedir. Kişiler vatansızlık tespiti taleplerini İl Göç İdaresi Müdürlüklerine yapabilmektedir. İl Göç İdaresi Müdürlükleri, vatansızlık tespiti taleplerini, bu talepleri karara bağlayacak organ olan GİB'e iletmektedir.

⁸ Veri kaynağı [Bağlantı](#) adresinde bulunabilir.

⁹ Norwegian Refugee Council [Norveç Mülteci Konseyi] ve Institute on Statelessness and Inclusion [Vatansızlık ve Kapsayıcılık Enstitüsü] tarafından hazırlanan "Understanding statelessness in the Syria refugee context [Suriyeli mülteciler bağlamında vatansızlığı anlamak]" başlıklı çalışma [Bağlantı](#) adresinde mevcuttur.

Eğer vatansız bir kişiye uluslararası koruma statüsü verilmişse, bu kişi aynı anda vatansız kişi statüsü için de başvuruda bulunamaz. Bu sebeple, kişiler hangi statüyü almak için başvuruda bulunmak istediklerine karar vermelidir. Suriye'den gelen kişiler, uluslararası korumadan değil, yalnızca geçici korumadan yararlanabilirler. Ancak vatansızlık tespiti veya ikamet izinleri için başvuruda bulunmalarının önünde herhangi bir yasal engel yoktur.

Türkiye'deki vatansız kişiler, VTP aracılığıyla vatansızlık durumlarının resmi olarak tanınmasını sağlayabilir ve Vatansız Kişi Kimlik Belgesi alabilirler. Bu kimlik belgesi, vatansızlıklarının teyidi olarak işlev görür ve ülkede temel haklara ve hizmetlere erişmelerini sağlar.

ÖNEMLİ PAYDAŞ İŞBİRLİKLERİ

BMMYK Türkiye, uluslararası standartlar ve yükümlülüklerle uyumlu olarak vatansızlığın tespiti süreçlerini iyileştirmek ve vatansız kişilerin haklarını korumak için GİB ile işbirliği yapmaktadır. Bu işbirliği kapsamında, VTP'nin etkili bir şekilde uygulanması için göç idaresi yetkililerinin gerekli bilgi ve becerilere sahip olmasını sağlamak amacıyla kapasite güçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.¹⁰

Bu girişimlerin bir devamı olarak, BMMYK Türkiye ve GİB'in ortaklaşa çalışmaları sonucunda, vatansızlık tespit prosedürünü ele alan kapsamlı bir Standart Operasyon Prosedürleri (SOP'lar) geliştirilmiştir.¹¹ Bu usul yönergeleri, vatansız kişilerin hukuki statüsünü belirlemekle görevli olan yetkililere yönelik tasarlanmış olup, vatansızlığın tespitine özgü karmaşık süreçler, sorumluluklar ve yetkiler konusunda kılavuz olarak işlev görmekte ve değerlendirme ve tespit usullerinin uluslararası standartlara uygun olmasına katkı sağlamaktadır. Taşıdıkları bu öneme rağmen, bahse konu SOP'ların kamuya açık olmadığını belirtmek gerekir.

3. VATANSIZLIK NEDİR VE NEDEN BİR SORUNDUR?

Vatansız olmak, herhangi bir ülkenin vatandaşı olarak tanınmamak anlamına gelir. Vatansız kişiler, uluslararası hukuk kapsamında, birçoğu mültecilerin haklarına paralel olan belirli haklara sahiptir. Vatansızlığı ele alan iki ana uluslararası sözleşme bulunmaktadır. Bunlar, **Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi** ve **Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi**'dir. Bu iki sözleşmenin yanı sıra, bazı ülkelerde uygulama alanı bulan başka uluslararası ve bölgesel sözleşmeler de mevcuttur.

1954 Sözleşmesi'nin 1. maddesi vatansız kişiyi, "kendi hukukunun işleyişi içerisinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan kişi," olarak tanımlar. Bu tanım aynı zamanda uluslararası teamül hukuku olarak da kabul edilir. [BMMYK El Kitabı](#), bu tanımın, mevzuatın kendisinin yanı sıra, pratikte uygulanma şeklinin ve politikaların da dikkate alınmasını gerektirdiğini teyit eder.

Türkiye, Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesi'ne 2015 yılında herhangi bir çekince koymadan taraf olmuştur. Ancak, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi'ni henüz imzalamamıştır.

¹⁰ BMMYK Türkiye ve GİB'in kapasite güçlendirme çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için lütfen şu adresi ziyaret edin: [Bağlantı](#).

¹¹ Standart Operasyon Prosedürlerinin (SOP'lar) geliştirilmesine ilişkin ayrıntılar için lütfen şu adrese göz atın: [Bağlantı](#).

Türkiye'nin ulusal mevzuatında vatansız kişi, "herhangi bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi," olarak tanımlanır (YUKK Madde 3 (1) (ş)) Ancak bu tanım, 1954 Sözleşmesi'nin tanımında yer alan "kendi hukukunun işleyişi içerisinde" ifadesini içermemektedir. Bu ifade, bir kişinin vatansızlık iddiasının, yalnızca belirli bir ülkenin yasal çerçevesine göre değil, aynı zamanda yetkililer tarafından uygulanışına göre de değerlendirilmesini gerektirir. Sonuç olarak, Türkiye'nin ulusal mevzuatında vatansız kişinin tanımı yapılmakla birlikte, ilgili ülkelerde yasaların nasıl uygulandığına dair kritik önem taşıyan unsur bu tanıma dahil edilmemiştir. Türkiye, iç hukukunda bu daha dar tanımı benimsemiş olsa da, 1954 Sözleşmesi'nde yer alan tanım, uluslararası teamül hukuku kapsamında kabul edildiği için Türkiye açısından da bağlayıcıdır.

Türkiye, tarafı olduğu çeşitli BM sözleşmeleri ve bölgesel sözleşmeler kapsamında vatansız kişilerin haklarını korumakla yükümlüdür. Bu sözleşmeler şunlardır:

- 1954 Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmesi
- 1950 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)
- 1989 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (CRC)
- 1966 Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICCPR)
- 1966 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICESCR)
- 1979 Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)
- 1984 İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme (UNCAT)
- 1966 Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi (ICERD)
- 1990 Tüm Göçmen İşçilerin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (ICRMW)
- 2006 Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (CRPD)

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90/5 maddesi uyarınca, usulüne uygun olarak yürürlüğe konan uluslararası sözleşmeler kanun hükmündedir. Bu anayasal düzenleme, Türkiye makamlarının eylemlerini Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde belirtilen standartlar ve yükümlülüklerle uyumlu hale getirmelerini zorunlu kılan yasal bir zemin oluşturur. Sonuç olarak, Türkiye makamları, vatansız kişilerin korunması ve vatansızlığın önlenmesi ile ilgili bu uluslararası sözleşmelerde öngörülen hükümleri dikkate almak ve uygulamakla yasal olarak yükümlüdür.

Vatansızlık, ele alınmadığı takdirde, kişilerin temel hak ve hizmetlere erişiminin engellenmesine neden olur. Bu, çoğu zaman kişilerin, çalışmalarının yasaklanması, eğitim ve/veya sağlık hizmetlerine erişememesi ve topluma veya demokratik süreçlere tam olarak katılamaması nedeniyle potansiyellerine ulaşamamaları anlamına gelir. Tespit edilerek tanınmayan vatansız kişiler, genellikle yoksulluk içinde yaşamaya itilir ve hukuka aykırı idari gözetime, sömürüye ve ayrımcılığa maruz kalabilirler. Bu koşullar, vatansız kişilerin ruh sağlıkları ve genel refahları üzerinde ciddi olumsuz etkilere sebep olabilir. Vatansız kişilerin içinde bulunduğu durum için çözümler bulmak, toplumlar için birçok fayda sağlar. Vatansızlığın tanınması ve çözüme

kavuşturulması, temel insan haklarının korunmasına ve sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur.¹²

Türkiye'de vatansızlık çoğunlukla göç bağlamında ortaya çıkar ve genel olarak üç ana durumdan kaynaklanır:

1. Son yıllarda Türkiye, zorunlu göç hareketleri açısından önemli bir geçiş ve varış ülkesi haline gelmiş olup, vatansız nüfusa sahip ülkelerden de göç almıştır. Türkiye'ye gelenlerin çoğunluğunu Suriye'de devam eden krizden kaçanlar oluştururken, Afganistan, İran ve Irak'tan da önemli sayıda kişi gelmektedir. Zulüm riskinden kaçarak Türkiye'ye sığınan kişiler arasında vatansızların da olduğu tahmin edilmektedir.
2. Türkiye'ye çok sayıda mültecinin geldiği Suriye, Afganistan, Irak gibi ülkelerin yanı sıra, başka ülkelerden kaçan vatansız kişiler de münferiden sığınmaktadır.
3. Türkiye'ye sığınan bazı kişiler ise, Türkiye'de koruma aradıkları sırada vatandaşlıklarının iptali veya başka sebeplerle vatansız kalmışlardır.

Türkiye'deki vatansız kişiler, aşağıdakiler de dahil olmak üzere çeşitli risk ve zorluklarla karşı karşıyadır:

- **Farkındalık Eksikliği:** VTP hakkında ilgili kişi ve topluluklar arasında yaygınlaştırılmış kapsamlı bilgi olmaması ciddi bir eksiklik. Bu farkındalık eksikliği, hem vatansız kişileri hem de ilgili paydaşları etkileyerek, kişilerin vatansızlıklarının tespiti için mevcut olan seçenek ve hukuki süreçleri bilmemelerine neden olmaktadır. Vatansız kişiler, açık bir yönlendirmenin olmadığı durumlarda, karmaşık tespit ve değerlendirme prosedürlerini kavrayamamakta ve ihtiyaç duydukları destek mekanizmalarına erişememektedirler.
- **Yasal Kalış Hakkının Bulunmaması:** Türkiye'de bulunan ve aslında vatansız olan birçok kişi, resmi makamlar nezdinde bu şekilde tanınmadığı ve dolayısıyla yasal bir kalış hakkına sahip olmadığı için çok ciddi zorluklar yaşamaktadır. Yasal kalış hakkının olmaması, bu kişilerin sağlık, eğitim ve istihdam gibi temel haklara erişimini engellemektedir.
- **Belge Edinmede Karşılaşılan Zorluklar:** Vatansız kişiler, doğum belgesi veya pasaport gibi gerekli kimlik belgelerini edinmede önemli zorluklar yaşayabilmektedirler. Resmi belgelerinin olmaması, kimliklerini kanıtlama ve ülkede yasal olarak kalışlarını güvence altına alma konusunda önemli engeller yaratabilmektedir. Bu durum, haklara ve hizmetlere erişimlerini kısıtlamaktadır.
- **Hizmetlere Erişimin Önündeki Engeller:** Türkiye'de tespit edilmemiş olan vatansız kişiler, temel hak ve hizmetlere erişimde çok sayıda engelle karşılaşmaktadır. Okula kayıt yaptırırken, hastaneden sağlık hizmeti alırken veya banka hesabı açarken zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Vatansızlıklarının resmi olarak tanınmaması ve yasal bir kalış hakkına sahip olmamaları, genellikle toplumdan dışlanmalarına yol açar.

---

¹² Bkz. Vatansızlığın son derece karmaşık bir durum olmasının yanı sıra, yol açtığı zararı kabul eden ve devletlere vatandaşlık hakkının gereklerinin yerine getirilmesi için harekete geçme çağrısında bulunan 12 Temmuz 2023 tarihli BM kararı (The right to a nationality: equality in nationality rights in law and in practice [Vatandaşlık hakkı: mevzuatta ve uygulamada vatandaşlık haklarında eşitlik], A/HRC/53/L.28/Rev.1).

- **Sömürüye Karşı Savunmasızlık:** Vatansız olarak tespit edilmemiş kişiler, ötekileştirilir ve sömürüye karşı savunmasız hale gelirler. Emek sömürüsü, insan kaçakçılığı ve diğer istismar türlerine karşı yüksek risk altındadırlar. Hukuki korumadan yoksun olmaları nedeniyle, istismarı bildirmekte veya yardım istemekte tereddüt de edebilirler. Bu durum, hassasiyet durumlarını daha da artırır.
- **İdari Gözetim ve Sınır Dışı Edilme Riski:** Türkiye'deki vatansız kişiler, statülerini düzenli hale getiremedikleri müddetçe, idari gözetim ve sınır dışı edilme açısından risk altına girmektedir. Geri gönderme merkezleri genellikle uygun koşullara sahip olmadığından, burada tutulan vatansız kişiler hak ihlaline maruz kalabilmektedir.

Daha fazla bilgi için bkz:

ENS tarafından hazırlanan bilgi broşürü [Statelessness: What do you need to know?](#) [Vatansızlık Hakkında Bilmeniz Gerekenler].

ENS yayını [Short Guide for Refugee Response Actors](#) [Mülteci Destek Aktörleri için Kısa Rehber].

Daha güncel rakamlar için BMMYK'nın yıllık [Küresel Eğilimler Raporuna](#) bakabilirsiniz.

Vatansızlık deneyimi yaşamış kişilerin kendi [sözlerine kulak verebilirsiniz](#).

4. VATANSIZLIĞIN TESPİT EDİLMESİ

Vatansızlık çok çeşitli koşullarda ortaya çıkar ve doğrudan veya dolaylı olarak şunlardan kaynaklanabilir:

- Cinsiyet, cinsel kimlik veya cinsiyet kimliği, etnik köken, din veya diğer faktörlere dayalı ayrımcılık
- Vatandaşlık yasalarında, her zaman olmasa da genellikle devlet halefiyeti ile bağlantılı boşluklar veya kısıtlamalar olması
- Farklı ülkelerin vatandaşlık kanunlarının birbirleriyle çelişmesi
- Devlet egemenliğine ilişkin sorunlar ve devletin tanınmaması
- Başta doğum kaydı olmak üzere, nüfus işleri prosedürleri ve uygulamalarındaki eksiklikler
- Siyasi saiklerle yapıldığı durumlar da dahil olmak üzere, keyfi olarak vatandaşlıktan çıkarılma¹³
- Silahlı çatışma (çatışma nedeniyle doğum kaydına veya belgelere erişememe vb.)
- İklim değişikliği sebebiyle zorla yerinden edilme ve/veya devletlerin yıkılması¹⁴

¹³ Vatandaşlıktan çıkarma, vatansızlığa yol açsa bile, genellikle insan hakları savunuculuğu yapanlar veya hükümet baskısına muhalefet edenler için bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Avrupa'da giderek artan bir şekilde terörle mücadele önlemleri kapsamında vatandaşlıktan çıkarma yöntemine başvurulmaktadır. Örneğin bkz. SALAM DHR, ISI & Hawiati, [Arbitrary Revocation of Nationality in Bahrain: A Tool of Oppression](#) [Bahreyn'de Vatandaşlığın Keyfi İptali: Bir Baskı Aracı] (2021); ENS, [Statelessness Index Thematic Briefing](#) [Vatansızlık Endeksi Tematik Bilgi Notu] (2021).

¹⁴ Örneğin bkz. Michelle Foster, Nicola Hard, Hélène Lambert ve Jane McAdam, [Preventing Statelessness and Nationality Loss in the Context of Climate Change](#) [İklim Değişikliği Bağlamında Vatansızlığın ve Vatandaşlık Kaybının Önlenmesi] (ENS, 2022).

- Yukarıda listelenmeyen diğer yasalar, politikalar, uygulamalar veya koşullar neticesinde vatansızlığı önlemeye yönelik yeterli güvencelerin mevcut olmaması

Bazı devletler, gerçekte vatansızlığa ve/veya vatansız kişilerin korunamamasına yol açan, ancak görünüşte tarafsız veya olumlu olan yasalar ve politikalar yoluyla vatansızlığa ya da vatansızlığın devamına neden olur. Örneğin, bir ülkede sadece belirli bir zaman boyunca ikamet eden kişilere vatandaşlık verilmesi şeklinde bir düzenleme getiren bir vatandaşlık kanunu, görünüşte tarafsız olsa da, o ülkeyle güçlü bir bağı olan ancak ikamet süresi öngörülenden kısa olan kişiler açısından ayrımcılık yaratmaktadır.¹⁵ Devletlerin bazen vatansız kişilere karşı düşmanca davrandığının, kamu eyleminin veya eylemsizliğinin vatansızlığa neden olduğunu inkar ettiğinin ya da yasaların ve politikaların vatansızlığa veya vatansız kişiler için zorluklara yol açtığı durumların farkında olmadığının bilincinde olmak önemlidir.

Vatandaşlık ve cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve/veya cinsel kimlik ya da cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık

Birçok ülkenin vatandaşlık yasaları cinsiyete, toplumsal cinsiyete ve/veya cinsel kimliğe ya da cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık yaparak, bazen kadınların ya da LGBTİ+ ebeveynlerin vatandaşlıklarını çocuklarına aktarmalarını engeller ya da vatansızlığa yol açabilecek başka şekillerde ayrımcılık yapar. Daha fazla bilgi için vatandaşlık yasaları kadınlara yönelik ayrımcılık yapan hükümler içeren [ülkelerin listesine](#) ve ayrıca, cinsel kimliğe veya cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılık ve çocuk vatansızlığı ile ilgili [blog makalesine](#) bakabilirsiniz.

VATANSIZLIK NASIL TESPİT EDİLİR

Vatansızlık bazen nispeten açık iken diğer zamanlarda "gizlidir." Örneğin, siyasi nedenlerle vatandaşlıktan çıkarılan bir kişi, genellikle vatansız olduğunun bilincinde olacaktır (bunu kanıtlayacak belgelere sahip olabilir ya da olmayabilir). Ancak, bir çocuğun ebeveynlerinin vatandaşı olduğu ülkenin dışında doğduğu ve kendi ülkesinin kanunlarının vatandaşlık kazanmak için doğum kaydının yapılmasını gerektirdiği haller gibi bazı durumlarda, bu gerekliliklerin karşılanmaması sonucu oluşan vatansızlık durumunu tespit etmek daha zordur. Bu tür durumlarda, çocukların vatansızlığı uzun yıllar boyunca fark edilmeyebilir ve sonuç olarak çocuklar temel haklara erişimde zorluklarla karşılaşabilir. Bazı kişiler, kendilerinin veya çocuklarının vatansız olduğunu bilmeyebilir.

Türkiye'de vatansızlığın çeşitli prosedürlerle tespit edilmesi mümkündür. Bu prosedürleri yürütmekle yetkili kurumlarda görev yapan herkes için vatansızlık konusunda gereken bilgi birikimi ve farkındalığı kazanmak son derece önemlidir. Her prosedür, vatansız kişilerin içinde bulunduğu durumun tanınmasında ve ele alınmasında önemli bir rol oynar:

- **Vatansızlık tespit prosedürü:** VTP, Türkiye'de vatansızlığın tespit edilmesi ve ele alınmasında temel hukuki mekanizmadır. Prosedür, göçmenlik geçmişi olan vatansız kişileri, yerinde vatansız kişilerden ayırarak, sadece Türkiye'ye göç eden vatansız kişileri

¹⁵ Örneğin bkz. Neha Jain, [Manufacturing Statelessness](#) [Vatansızlığı Üretmek], American journal of international law, 2022, Sayı 116, No. 2, 237-288; ve bkz [R \(Marouf'un başvurusu üzerine\) v İçişleri Bakanlığı Devlet Sekreteri](#) [2023] UKSC 23 (Birleşik Krallık'ın Suriyelileri yeniden yerleştirme planının UNRWA'nın faaliyet gösterdiği bölgelerde yaşayan Filistinlileri kapsam dışı bırakmasının hukuka uygun olduğuna karar verilmesi).

tespit etmek amacıyla düzenlenmiştir. Bu süreçte, vatansız kişi statüsü kriterlerini karşılayıp karşılamadıklarını belirlemek için kişilerin geçmişinin, belgelerinin ve koşullarının kapsamlı bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

- **Vatandaşlık tespit ve vatandaşlık tanıma prosedürleri:** Türk Vatandaşlık Kanunu, vatansızlığı azaltmak ve önlemek için bazı yasal güvenceler sağlamaktadır. Bu güvencelerden biri, ülkede doğan ve aksi takdirde vatansız kalacak olan çocuklara Türk vatandaşlığı verilmesini düzenleyen hükümdür. Yetkililer, Türk vatandaşlığı başvurusunda bulunan böyle bir çocuğun vatandaşlık kazanmaya uygun olup olmadığını tespit etmek üzere yaptıkları değerlendirmede, çocuğun içinde bulunduğu koşulları ve sunduğu belgeleri dikkatle inceleyerek vatansızlığını saptayabilirler.
- **Doğum kaydı prosedürleri:** Türkiye'deki doğum kaydı sürecinde, kimlik bilgilerini içeren gerekli belgeler aracılığıyla vatansızlığın tespit edilebilmesi mümkündür. Yetkililer, doğum kaydı sürecinde sunulan belgeleri yakından inceleyerek, çocuğun vatansız olabileceğini gösteren emareleri tespit edebilirler. Ebeveynlerin herhangi bir vatandaşlığının bulunmaması, çocuk doğduğunda bir hastanenin doğum raporu düzenlememesi veya annenin vatandaşlık kanunlarında kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı yapan hükümler bulunan bir ülkenin vatandaşı olması ve bu nedenle kendi vatandaşlığını çocuğuna verememesi gibi durumlar, bu emarelere örnek teşkil etmektedir.
- **Sığınma ve koruma tarama prosedürleri:** Türkiye'de sığınma prosedürleri sırasında vatansızlık durumlarını tespit etmeye yönelik geliştirilen özel bir tarama mekanizması bulunmamakla birlikte, yetkililerin kişinin koruma talep etme nedenlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek vatansız olduğunu saptaması mümkündür. Eğer kişinin koruma talep etme sebepleri arasında vatansız olması nedeniyle zulme uğramaktan korktuğu için önceden ikamet ettiği ülkeye dönememesi yer alıyorsa, bu bir vatansızlık durumuna işaret edebilir.
- **Uluslararası koruma statüsü belirleme prosedürleri:** Türkiye'de vatansızlık, kişilere uluslararası koruma statüsü verilmesi için geçerli bir neden olarak kabul edilebilir. Uluslararası koruma talep eden kişiler hakkında bilgi toplanmasını içeren statü belirleme sürecinde, kişilerin vatansız olmaları nedeniyle haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu bulunup bulunmadığı, eski ikamet ülkelerinde vatansız olmalarına yol açabilecek koşullar olup olmadığı yetkililer tarafından dikkatle değerlendirilmelidir.
- **İdari gözetim ve geri gönderme prosedürleri:** Vatansızlık, Türkiye'deki idari gözetim ve geri gönderme prosedürlerinde dikkate alınması gereken önemli bir faktör olabilir. Vatansızlık, Türkiye mevzuatında açıkça idari gözetim altındaki kişilerin serbest bırakılmasını gerektiren nedenlerden biri olarak listelenmemiş olsa da yetkililer, keyfiliği önlemek amacıyla sınır dışı etme amaçlı idari gözetimin sürdürülmesi yönündeki ihtiyacı değerlendirirken kişinin vatansız olup olmadığını da dikkate almalıdır.
- **Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların tespit süreci:** Türkiye'nin ulusal mevzuatı, refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocukların güvenliklerinin ve çocuk koruma hizmetlerine erişimlerinin sağlanması için tespit edilmelerini zorunlu kılmaktadır. Tespit sürecinde, yetkililer çocuğun geçmişini ve belgelerini dikkatli bir şekilde değerlendirirse, çocuğun bir vatandaşlığının bulunmadığını veya ilgili belgelerinin olmadığını fark edebilir. Böylesi bir durum, çocuğun vatansız olduğuna işaret edebilir.

- **Yukarıda sıralanan süreçlerin herhangi birine ilişkin itiraz ve adli inceleme prosedürleri:** İtiraz ve adli inceleme süreçleri sırasında, kişilerin vatansız olup olmadığını belirlemek amacıyla gereken bilgileri toplamak için kapsamlı bir inceleme yapmak mümkündür. Kişilerin belgeleri ve geçmişleri gibi içinde buldukları durumun dikkatlice incelenmesiyle vatansızlığın saptanması, sonraki hukuki adımlara ışık tutabilir.

Bir kişinin vatansız olduğuna veya olabileceğine işaret eden birçok emare vardır. Örneğin:

- Hiçbir zaman geçerli bir pasaport ya da kimlik belgesine sahip olmamış olması
- Doğduğu ülkede doğum belgesi ya da resmi herhangi bir belge almamış olması
- Yaşadığı ülkede vatandaş olarak kaydedilememiş olması
- Vatansız bir toplumsal gruba mensup olması ya da büyük bir vatansız nüfusa sahip olan bir ülkeden gelmesi (örneğin, Arakan, Bidun, Filistinli, Kürt, Roman, Suriyeli, Myanmarlı, Taylandlı olması)
- Artık var olmayan, diğer devletler tarafından evrensel olarak tanınmayan ve/veya başka bir devlet tarafından işgal edilen bir ülkede doğmuş olması
- Kendisi ya da çocukları için kimlik belgesi alamıyor olması
- Kişinin doğduğu ya da ikamet ettiği ülkenin seyahat veya kimlik belgelerini yenilemeyi reddetmesi veya ülkeye geri dönüşüne izin vermemesi
- Kişinin kimlik ya da seyahat belgelerini temin edememesi nedeniyle aile üyeleriyle yeniden bir araya gelmekte zorlanması
- Kişinin okula gidememesi, çalışamaması, sağlık hizmetlerine erişememesi, evlenememesi ya da kendi çocuklarına vatandaşlık verememesi
- Kişinin sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınması, ancak doğduğu ya da ikamet ettiği ülkenin kendisinin geri gönderilmesini kabul etmemesi

Kişinin vatansızlığına dair emareler bu listede yer alanlarla sınırlı değildir. Kimlik tespiti aşamasında yapılması gereken en önemli şeylerden biri, en azından kişinin vatansızlığına ilişkin ilk bakışta gözlemlenebilen belirtilerin kaydedilmesidir. Sonrasında kişi, vatansızlık tespit prosedürü hakkında bilgilendirilmeli ve bu prosedüre yönlendirilmelidir. Bazı vatansız kişiler vatansız olduklarının farkında olmayabilirken, bazıları ise bunu uzun süredir biliyor olsalar da hiçbir zaman resmen vatansız olarak tanınmamış olabilirler. Birçok vatansız kişi, vatandaşlığının olmaması ve bunun yarattığı koşullar hakkında konuşmakta zorlanabilir. Bu, özellikle belgeleri olmayan ve/veya yetkililerin kendisini inanılır bulmadığı deneyimler yaşayan vatansız kişiler açısından daha zor olacaktır. Aşağıdaki soruların amacı, görüşmeyi yürüten kişinin, kişiye vatansızlığı veya belge eksikliği konusunda doğruyu söyleyip söylemediğini sorgulamaya çalıştığı izlenimini vermek değil; aksine, kişinin gerçekten vatansız olup olmadığını ve vatansızlığını kanıtlayabilecek bilgilerin nerede bulunabileceğini belirlemeye yardımcı olmaktır. Birçok vatansız kişi, yaşadıkları ülkelerde, yolculukları sırasında ya da ev sahibi ülkelerde travmatik deneyimler yaşamış olabilir. Bu durum, vatansız olan ya da olabilecek kişilerle görüşme yapılırken göz önünde bulundurulmalı ve mümkün olduğunca travmaya duyarlı görüşme teknikleri kullanılmalıdır.¹⁶

¹⁶ Örneğin, bakınız: [Trauma Informed Interviewing Techniques: A toolkit for attorneys and other professionals working with immigrant children](#) [Travma Duyarlı Görüşme Teknikleri: Göçmen çocuklarla çalışan avukatlar ve diğer profesyoneller için bir el kitabı] (Stanford Center for Health Education & University of Texas); ve [Disclosing and](#)

Kişinin vatansız olduğunu bilmemesi mümkün mü? Bu durumdaki kişilere nasıl yardımcı olunabilir?

Mohammad, temel insan haklarının sistematik olarak ihlal edildiği marjinalleştirilmiş bir toplumsal grubun mensubu olarak doğmuştur. Kendisi şu anda 38 yaşındadır. Büyürken eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememiştir. Yetişkinliğinde istihdam edilerek bir işte çalışma imkanı bulamamıştır. Yetkililerin uyguladığı şiddet neticesinde aile evleri yanmış ve bu yangında annesini ve kardeşlerini trajik bir şekilde kaybetmiştir.

Yaşadığı ülkedeki güvenlik endişeleri ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşma isteği, Mohammad'ın başka bir ülkeye göç etmesine neden olmuştur. Ancak göç yolculuğu, hukuki statüsü hakkında daha ciddi bir durumu ortaya çıkarmıştır. Mohammed, yaşamı boyunca bir kimlik belgesine sahip olduğunu düşünmüştür. Ancak, yaşadığı ülkenin yetkili makamları tarafından kendisine verilen bu resmi belgenin tek işlevinin, mensubu olduğu toplumsal grubun ülke sınırları içerisindeki hareket özgürlüğünü kontrol etmek olduğunu öğrenmiştir.

Mohammad, ev sahibi ülkeye vardığı zaman, kendisini herhangi bir resmi hukuki statüsü olmadan ve ülkedeki kalışını düzenli hale getirecek potansiyel yollardan habersiz bir şekilde belirsizlik içinde yaşarken bulmuştur.

Mültecilere ve hassas durumdaki göçmenlere hukuki destek sunan bir STK'yı keşfedene kadar kendisi için bir umut ışığı olmamıştır. Bu STK'dan destek isteyen Mohammad, kendisine bir çözüm yolu bulmasında yardımcı olacak bir avukatla irtibata geçirilmiştir. Avukatın yönlendirmesiyle vatansızlığının tespiti için başvuruda bulunabileceğini fark etmiştir. Başvurabileceği hukuki yollar hakkında bilgilendirilmesi, kendisini güçlendirmiş ve bu sayede vatansız bir kişi olarak hukuki statü almak için gerekli adımları atarak, nihayet kimliğini ve haklarını savunabilme imkanı bulmuştur.

Vatansızlık veya vatandaşlığın tespit edilmesi ya da kanıtlanması için dikkate alınması gereken konular ve potansiyel olarak sorulması gereken sorular şunlardır:

Soru	Dikkat edilmesi gereken konular
Kişi, nerede ve ne zaman doğmuş?	
Kişi, nüfusunda vatansızlık riski yüksek olan, devlet hâlefiyetinden veya toprak anlaşmazlığından etkilenen bir ülkeden mi geliyor?	Bunlarla sınırlı olmamak üzere, özellikle şu ülkelerden: Suriye, Irak, Afganistan, Filistin, Suudi Arabistan, Kamboçya, Batı Sahra, Kuveyt, Özbekistan, Burma, Bangladeş, Fildişi Sahili, Tayland, Ukrayna ve Rusya.
Kişi, vatansızlıktan etkilendiği bilinen belirli bir toplumsa gruba mı mensup?	Örneğin: Arakan, Roman, Kürt, Filistinli, Sahrawi, Kuveytli Bidoon.
Kişinin doğum kaydı yapılmış mı ve doğum belgesi var mı? Eğer doğum kaydı ve doğum belgesi varsa, bu kayıt ve belge, kişinin vatandaşlığının kanıtlanmasında kullanılabilir mi?	Aksi takdirde, kişi vatansızlık riski altında olacaktır.

[identifying international protection needs in the Middle East and North Africa](#) [Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da uluslararası koruma ihtiyaçlarının ortaya çıkarılması ve belirlenmesi]: Eğitim Modülü, Bölüm 3: Trauma-informed, victim-centered approaches [Travma duyarlı, mağdur odaklı yaklaşımlar] (Center for Human Rights, Gender and Migration & MENA Community Protection Network (BMMYK tarafından desteklenmektedir).

Kişi, doğum kaydının rutin bir işlem olmadığı ya da karmaşık veya pahalı olduğu bir ülkeden mi geliyor?	Eğer öyleyse, kişi vatansızlık riski altında olacaktır.
Kişi, doğduğundan beridir nerede yaşıyor? Kişi, kendisini hangi ülkenin vatandaşı olarak görüyor (eğer böyle bir ülke varsa)?	
O ülkenin veya başka bir ülkenin yetkilileri bu kişiyi vatandaş olarak kabul ediyor mu?	
Kişi, daha önce herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanmak için başvuruda bulunmuş mu? Bu başvurunun sonucu ne olmuş?	
Kişinin vatandaşlık belgesi, geçerli ulusal kimlik belgesi veya pasaport gibi bir vatandaşlığa sahip olduğunu gösteren bir kanıtı var mı? Eğer yoksa, bunun sebebi nedir?	
Kişi, kadınların vatandaşlıklarını erkeklerle eşit şekilde çocuklarına verme hakkına sahip olmadığı bir ülkeden mi geliyor? Eğer böyle bir ülkeden geliyorsa, kişi babasının vatandaşlığını kazanmış mı?	Vatandaşlık kanunları kadınlara yönelik ayrımcı hükümler içeren ülkelerin listesi incelenebilir. Eğer kişi babasından vatandaşlık alamamışsa (örneğin, babası vatansız olduğu veya babasının kim olduğu bilinmediği için), bu durum kişinin vatansız olabileceğinin göstergesidir.
Kişi, menşe ülkesinde veya ikamet ettiği ülkede okula gidebilmiş mi, çalışabilmiş mi, yasal olarak evlenebilmiş mi ya da çocuklarının doğumunu kaydettirebilmiş mi?	Eğer bunları yapamamışsa, bu durum kişinin vatansızlık riskine işaret edebilir.
Kişinin bir ya da birden fazla vatandaşlığı var mı ya da daha önceki bir zamanda var mıydı?	Eğer yoksa, kişi vatansızlık riski altında olacaktır.
Kişinin ebeveynleri, ayrıca ebeveynlerinin anneleri ve babaları hangi ülkenin vatandaşlığına (ya da vatandaşlıklarına) sahip? Kişinin bu vatandaşlıkları kazanmasının önünde engeller var mıydı?	Vatansızlıktan etkilenen herhangi bir toplumsal gruba mensup olup olmadıklarını veya aile bağlarını kanıtlamanın önünde engeller olup olmadığını araştırınız.
Kişinin herhangi bir aile üyesi, örneğin siyasi nedenlerle vatandaşlıktan çıkarılmış mı? Eğer çıkarılmış ise, kişinin kendi vatandaşlığı bu durumdan etkilenmiş mi?	
Kişinin geçerli veya süresi dolmuş bir kimlik belgesi var mı? Eğer yoksa, kişi başka bir ülkeden kimlik belgesi almaya çalışmış mı?	Kişi, kimlik belgelerini edinmeye çalışmış ve talebi reddedilmiş veya sürüncemede bırakılmışsa, bu durum kişinin vatansızlık riskine işaret edecektir.
Kişi, pasaport veya ulusal kimlik belgesi alırken ya da yenilerken herhangi bir zorlukla karşılaşmış mı?	
Kişi, vatandaşlığı (veya bir vatandaşlığının olmaması) nedeniyle belirli haklara veya	

hizmetlere erişimden mahrum bırakılmış mı?	
Kişi, kimlik belgelerini almak için ilgili makamlar nezdinde işlem başlatmış mı? Kişinin yaptığı bu işlemleri gösterecek kanıtları var mı? Kişi, bu işlemleri ne zaman başlatmış? Kişi, yetkililerden herhangi bir yanıt almış mı? Eğer almadıysa, kişi tekrar başvuruda bulunmuş mu? Kaç kez? Kişi, geldiği ülkeye geri döndüğü takdirde orada zulme uğramaktan korkuyor mu? Kişi, hiç sığınma talebinde bulunmuş mu?	Vatansızlığının tespiti için başvuruda bulunan kişiler, bağlantıları olan herhangi bir ülkenin kendilerini vatandaşı olarak görmediğine dair kanıtları başvurularına eklemelidir. Zulüm korkusunun dikkate alınması ve vatansızlık tespit prosedürü hakkında daha fazla bilgi için Bölüm 5'e bakınız.
Kişi, Türkiye'ye geldiğinde yetkililer sahip olduğu vatandaşlık hakkında nasıl bir kayıt tutmuş?	Uygulamada yetkililer genellikle varsayılan bir vatandaşlığı kaydettiği için kişinin kaydedilen vatandaşlığa gerçekten sahip olup olmadığına dair yeterli bir değerlendirme mutlaka yapılmalıdır.
Kişinin başka bir ülkede vatansızlık tespit prosedürüne erişimi olmuş mu? Eğer kişi başka bir ülkede vatansızlık tespit prosedürüne girmişse, ilgili makam kişinin vatansız olup olmadığı konusunda ne karar vermiş?	
Kişi, çocuğunun doğumunu resmi makamlara bildirmesi gerektiğini ve doğum kaydının yapılabilmesi için gerekli şartları biliyor mu? Kişinin annesi kendi vatandaşlığını çocuğa verebiliyor mu? Kişi, çocuğunun doğumunu kaydettirirken (Türkiye'de veya kendi ülkesindeki yetkililerle) sorun yaşamış mı?	Uluslararası koruma altındaki kişilerin çocukları için vatansızlık riskine özellikle dikkat edilmelidir.
Kişi, ev sahibi ülkede defalarca sınır dışı edilmek üzere idari gözetim altına alınmış, ancak hiçbir ülke bu kişiyi vatandaşı olarak kabul etmemiş olabilir mi?	Eğer böyle bir durum söz konusuysa, kişinin vatansızlık riski altında olduğunu söylemek mümkündür.
Hamile bir kadın söz konusu olduğunda, kadın henüz doğmamış olan çocuğunun vatandaşlığı konusunda endişe duyuyor mu? Genç bir anne söz konusu olduğunda, kendisi çocuğunu kaydettirme konusunda sorunlarla karşılaşmış mı? Çocuğun doğum belgesinde annenin ve babanın ismi	Çocuğun doğumda annesinin vatandaşlığını alamaması halinde vatansızlık riski altında olduğu söylenebilecektir.

yazıyor mu, yoksa yalnızca birinin ismi mi yazıyor?	
Çocuk, yurtdışında aynı cinsiyetten ebeveynlerin çocuğu mu? Kişinin menşe ülkesinde vatandaşlığın düşürülmesine veya vatandaşlık verilmemesine yol açacak bir ayrımcılık var mı?	Kişinin ebeveynlerin vatandaşı olduğu ülke(ler) eşcinsel evlilik ve birliktelikleri yasal olarak kabul etmiyorsa, kişinin doğum belgesinin veya kimlik belgesinin düzenlenmesi mümkün olmayabilir. Bu durumda, kişi açısından vatansızlık riski doğacaktır.

Stateless Journey [Vatansız Yolculuklar] isimli internet sitesinde [yetişkin](#) ve [çocuk](#) vakalarında faydalanılabilecek daha fazla soru mevcuttur. Kişinin kendi ülkesindeki vatansızlık durumu hakkında araştırma yapmak da önemlidir. Böylece, kişinin içinde bulunduğu koşulların, kendisinin vatansız olabileceğini gösterip göstermediğini belirlemek mümkün olabilir. ENS tarafından [Stateless Journeys](#) [Vatansız Yolculuklar] isimli internet sitesinde yayımlanan ülke görüş belgeleri ve Asylos tarafından yayımlanan [araştırma raporları](#) da dahil olmak üzere, vatansızlık hakkında bilgiler içeren menşe ülke bilgileri, bu araştırmaya yardımcı olabilir.

Türkiye'de vatansızlığa ilişkin mevzuat, politika ve uygulama hakkında ek bilgi için [Vatansızlık Endeksi Türkiye Ülke Profili](#) ve konuyla ilgili diğer ülke mahkemelerinin oluşturduğu içtihat için [Statelessness Case Law Database](#) [Vatansızlık İçtihat Hukuku Veri Tabanı] incelenebilir.

DOĞUM KAYDI PROSEDÜRLERİ VE VATANDAŞLIK KANUNLARINDAKİ BOŞLUKLAR

Türkiye'de, doğum kaydı prosedürlerindeki zorluklar ve vatandaşlık hakkıyla ilgili yasal düzenlemelerdeki boşluklar nedeniyle bazı çocuklar vatansızlık riski altında olabilir. Bu husus, bilhassa Suriyeli geçici koruma yararlanıcıları gibi hassas durumdaki gruplar için endişe verici olup, bu gruba mensup kişilerin çocuklarının bazıları için vatansızlık riskinin oluşmasına neden olmaktadır. Ülkedeki Suriyeli geçici koruma yararlanıcısı nüfusun büyüklüğü göz önüne alındığında, bu kişilerin Türkiye'de doğan çocuklarının vatansızlık riski, konuyla ilgili devam eden tartışmaların odağı haline gelmiştir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK), Türkiye'de doğan ve aksi takdirde vatansız kalacak olan çocuklara Türk vatandaşlığı verilebileceği konusunda bir düzenleme getirerek, çocuklukta vatansızlığın önlenmesi için yasal bir güvence sağlamaktadır. Ancak, bu hüküm, bu durumda olan çocukların Türk vatandaşlığı kazanabilmesi için bir başvuru yapılmasını şart koşturmaktadır. Bu başvuruda, başta doğum belgesi olmak üzere, belirli belgelerin sunulması gerekmektedir. İlk bakışta basit gibi görünen bu prosedür, Türkiye'de geçici koruma altındaki birçok Suriyeli aile için önemli zorluklar yaratmaktadır.

Nüfus Hizmetleri Kanunu (NHK) uyarınca, hangi hukuki statüde oldukları fark etmeksizin, tüm yabancı ebeveynlerin çocuklarının doğumlarını, doğum tarihinden itibaren 30 gün içinde bildirerek, çocuğu nüfus kütüğüne kaydettirmeleri gerekmektedir. Bu süreç, hastaneden alınan doğum raporunun sunulmasını veya doğumun beyan yoluyla kaydettirilmesini içermektedir. Doğum kaydı tamamlandığında çocuk için bir doğum belgesi düzenlenmektedir. Ancak, geçici koruma altındaki Suriyeli aileler bu süreçte çok sayıda engelle karşılaşmaktadır.

Geçici korumadan yararlanan Suriyelilerin önündeki başlıca engellerden biri, çocuklarının doğumlarını Türkiye'de resmi olarak kaydettirmekte yaşadıkları zorluktur. Bu zorluk, evde gerçekleşen doğumlar, ebeveynlerin doğumu kaydettirmeleri gerektiği konusunda bilgi ve farkındalık eksikliği ve bu grup içinde çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin yaygınlığı gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu tür durumlar, Suriyeli geçici koruma yararlanıcılarının çocuklarının Türkiye'de gerçekleşen doğumlarını kaydettirememelerine neden olmaktadır. Çocuklarının doğumunun kaydettirilememesi, vatandaşlık ispatında ciddi öneme sahip olan doğum belgesinin çıkarılamamasına yol açmaktadır.

Ayrıca, Suriye'nin kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı yapan hükümler içeren vatandaşlık yasası, Suriyeli bir babadan gelen soy bağı kanıtlanamadığında, annelerin Suriye dışında doğan çocuklarına vatandaşlık verme hakkını tanımamaktadır. Bu nedenle, geçici korumadan yararlanan Suriyeli annelerin Türkiye'de doğan çocuklarının bazılarının Suriye vatandaşlığına sahip olmaması söz konusu olabilir. Suriye vatandaşlığı kazanamayan bu çocuklar, Türkiye'de vatandaşlık almadıkları takdirde vatansız kalacakları için, bu durum kendilerine yasal olarak Türk vatandaşlığı verilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak, doğum kaydı sürecindeki eksiklikler nedeniyle çocukların doğum belgelerinin olmaması, bu haktan yararlanmalarını zorlaştırmaktadır (bkz. Bölüm 9).

5. KORUMAYA GİDEN YOLLAR

Kişinin vatansız olduğu veya olabileceği belirlendikten sonra, vatansızlığının (veya vatandaşlığının) resmi olarak tespit edilmesi için uygun bir prosedüre yönlendirilmesi önemlidir. Bir kişinin vatansız olup olmadığının değerlendirilmesi, koşullara bağlı olarak basit veya karmaşık olabilir. Kişinin durumuna ve geçmişine uygun olacak çeşitli yasal prosedürler mevcuttur. Kişiyi sürecin en başından itibaren olası tüm seçenekleri hakkında eksiksiz bilgilendirilme yapılmalı ve böylece kişinin karar verme yetkinliği artırılmalıdır. Kişiyi bir prosedüre yönlendirmek veya kişiyi bir prosedür boyunca eşlik etmek, her adımda eksiksiz olarak bilgilendirilmelerini ve nasıl ilerlemek istedikleri konusunda kendilerine seçim hakkı verilmesini gerektirir.

Uluslararası hukukta, vatansız kişi aynı zamanda mülteci ise, kişinin vatansızlık tespit prosedürünün yanı sıra, mülteci statüsü belirleme prosedürü gibi diğer koruma yollarına da erişebilir (vatansız mülteciler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Bölüm 7). Bazı vatansız kişiler, geçici koruma (örneğin, birçok Avrupa ülkesinde Ukrayna'dan kaçanlar kişiler için verilen),¹⁷ insan hakları talepleri (örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında yapılan talepler) ve/veya koruma veya vatandaşlık için çocuklara özgü imkânlar gibi diğer yollarla koruma altına alınmaya uygun olabilir. Bazıları çalışma izni, öğrenci vizesi veya aile temelli ikamet izni almaya da uygun olabilir.

Devletlerin uluslararası hukuk kapsamında çocuklara yönelik özel yükümlülükleri bulunmaktadır. Bunlar arasında, çocuğun yüksek yararının öncelikli olarak göz önünde

¹⁷ Daha fazla bilgi için ENS'nin [Ukrayna sayfasına](#) ve [Statelessness Index](#) [Vatansızlık Endeksi] ülke anketlerine bakınız.

bulundurulması ve çocuğun bir vatandaşlık kazanmasının sağlanması da yer almaktadır. Konuyla ilgili daha fazla bilgi Bölüm 9'da mevcuttur.

ENS'nin üye kurumları ve yararlanıcılarıyla yaptığı katılımcı eylem araştırması, hukuki danışmanların ve diğer profesyonellerin koruma ya da vatandaşlık talebinde bulunan vatansız kişilerle aktif olarak etkileşimde bulunmasının önemini göstermektedir.

"Proje, vaka çalışmalarında katılımcı bir yaklaşımı teşvik ederek ve çocuklar ile aileleri vatandaşlık sorunlarının çözümüne yönelik stratejilerle ilgili karar alma süreçlerine dahil ederek, vatansızlıktan etkilenen çocuklara ve ailelerine hikâyelerini anlatabilecekleri ve nelerin değişmesi gerektiği konusunda görüş bildirebilecekleri bir platform sağlamaya çalışmıştır... [B]u yaklaşım işe yaramıştır. Araştırmada yer alan birçok vaka, çocuklar ve aileler için olumlu çıktılarla sonuçlanmıştır. Tüm vakalarda, çocuklar ve aileler, sistematik sorunların veya diğer dış faktörlerin olumlu sonuç alınmasını etkilediği veya geciktirdiği durumlarda bile, kendilerini dinlenmiş, desteklenmiş ve bilgilendirilmiş hissettiklerini belirtmişlerdir."¹⁸

Türkiye'deki vatansız kişiler, korumaya erişmek için karmaşık ve bürokratik prosedürleri aşmak durumundadır. Türkiye'deki mevcut sığınma sistemi, Suriyeliler ve Suriyeli olmayanlar için tasarlanmış iki temel koruma rejiminden oluşan çift yapı bir sistem olarak işlemektedir.

Suriye vatandaşları, Suriye'deki mülteciler ve vatansız kişiler (bunların arasında Filistinliler de bulunmaktadır) dahil olmak üzere, Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınan kişiler, grup temelli koruma sağlayan geçici koruma rejimine tabidir. Suriyeli olmayan sığınmacılar ise uluslararası koruma rejimine tabidir. Uluslararası koruma, her bir kişinin korunma ihtiyacının olup olmadığını belirlemek için yapılan bireysel değerlendirmeler neticesinde sağlanmaktadır.

Suriye'den gelen sığınmacılar sadece geçici korumadan yararlanabilmekte olup, uluslararası koruma talep etme hakları bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Suriye'den gelen sığınmacılar koşullarını karşılıyorsa ikamet izni başvurusunda bulunabilirler. Vatansızlık tespiti talep etmelerinin de önünde bir engel bulunmamaktadır. Geçici koruma rejimi, sadece Suriye vatandaşlarını değil, aynı zamanda Suriye'den gelen mültecileri ve vatansız kişileri de kapsadığından, Suriye'den kaçarak Türkiye'ye sığınan vatansız kişiler de geçici korumadan yararlanabilmektedir. Uygulamada bu durum, vatandaşlıkları olmamasına rağmen, bu kişilerin, genellikle geçici korumadan yararlanan kişiler olarak kaydedilmelerine ve bu kayıta vatansızlıklarının dikkate alınmamasına yol açmıştır.

Uluslararası koruma rejimi, Türkiye'nin 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi sınırlama nedeniyle üç farklı statüden oluşmaktadır: mülteci (Avrupa Konseyi Üye Devletleri'nden kaçan kişiler için), şartlı mülteci (diğer ülkelerden kaçan kişiler için) ve ikincil koruma (geri göndermeme ilkesine dayalı). Vatansız sığınmacılar, belirtilen yasal kriterleri karşılamaları koşuluyla bu statülerden herhangi birine hak kazanabilirler. Bununla birlikte, vatansız bir sığınmacıya uluslararası koruma statüsü verilmişse, bu kişi aynı anda vatansız kişi statüsü alamaz. Çünkü, kişiler yasada düzenlenen statülerden yalnızca birine hak kazanabilmektedir. Uygulamada, VTP'ye ilişkin farkındalık eksikliği nedeniyle, vatansız sığınmacıların çoğu vatansız

---

¹⁸ [Addressing the Risks of Statelessness among Children in Migration in Europe](#) [Avrupa'da Göçmen Çocuklar Arasında Vatansızlık Risklerinin Ele Alınması]. ENS üyeleri tarafından beş Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen katılımcı eylem araştırmasının bulgularına ilişkin rapor (2022), s.19

kişi statüsü aramak yerine, uluslararası koruma talep etmeyi tercih etmektedir. Bu durum, vatansızlıklarının hukuki olarak tanınmamasına yol açmaktadır.

Ayrıca, YUKK, uluslararası koruma prosedürü sırasında vatansızlığın belirlenmesine ilişkin özel bir hüküm içermemektedir. Bir kişinin uluslararası koruma başvurusu reddedilirse, kanunda bu kişiyi VTP'ye yönlendirecek bir mekanizma da düzenlenmemektedir. Bu gibi durumlarda, kişilerin kendi inisiyatifleriyle vatansızlıklarının tespiti için ayrı bir başvuru yapmaları gerekmektedir.

Son olarak, Türkiye'ye gelen vatansız kişiler, kanunda belirtilen farklı türdeki ikamet izinlerinden birini almak için başvuru yapma hakkına sahiptir. Bunlar arasında kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni ve insani ikamet izni bulunmaktadır.

Vatansız kişi hangi prosedüre yönlendirilmelidir?

Türkiye'de vatansız kişiler, VTP'nin yanı sıra, gerekli koşulları karşılamaları kaydıyla, ikamet izinlerinden birine sahip olarak ya da uluslararası veya geçici koruma alarak ülkede kalışlarını düzenli hale getirme imkânına sahiptir. Mevzuatta düzenlenen bu izin ve koruma türleri, vatansız kişilere farklı düzeylerde koruma ve haklara ve hizmetlere erişim sağlamaktadır. Kişiler, ikamet izinlerinden ya da koruma rejimlerinden yalnızca birinin kapsamına girmektedir. Vatansız kişilerin seçenekleri şunlardır:

Uluslararası Koruma	Geçici Koruma	Vatansız Kişi Statüsü	İkamet İzinleri
<ul style="list-style-type: none"> Mülteci statüsü Şartlı mülteci statüsü İkincil koruma 	<ul style="list-style-type: none"> Suriye'deki savaştan kaçan kişilere verilen grup temelli koruma 	<ul style="list-style-type: none"> VTP sonucu verilir 	<ul style="list-style-type: none"> Kısa dönem Aile Öğrenci Uzun dönem İnsani İnsan Ticareti Mağdurları

REFAKATSİZ VE AİLELERİNDEN AYRI DÜŞMÜŞ ÇOCUKLARIN KORUNMASI

Refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar, vatandaşlıklarını kanıtlamakta büyük zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, vatansızlık risklerini artırmaktadır. Aile takibi, ebeveynlerinin bulunmasına yardımcı olabilir, ancak aile bulunamadığında, karşılaşılan zorluklar daha da ağırlaşmaktadır. Bazı durumlarda, menşe ülkesinin dışında bekar bir annenin çocuğu olarak doğan çocukların, kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı yapan vatandaşlık yasaları nedeniyle annenin vatandaşlığını alması mümkün olmaz. Mevzuatında yetişkinlere yönelik bir vatansızlık tespit prosedürü düzenlenen bazı devletler, bu prosedürü refakatsiz ve ailelerinden ayrı düşmüş çocuklara da uygulamakta, ancak çocukların belirli hassasiyetlerini dikkate almamaktadır.

Türkiye'nin ulusal mevzuatı, vatansız çocuklar ile ilgili özel hükümler içermese de, refakatsiz çocuklar dahil olmak üzere, ülkedeki tüm çocukların korunmasına yönelik nispeten kapsamlı bir yasal çerçeve sunmaktadır. YUKK, refakatsiz çocukların korunmasına yönelik özel hükümler düzenlerken, YUKK Uygulama Yönetmeliği, bu korumanın kapsamı ve uygulanması konusunda rehberlik sunmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), refakatsiz çocuklara sunulacak hizmetlere ilişkin usul ve esasları belirleyen Refakatsiz Çocuklar Yönergesi

düzenlemiştir. Mevzuat, refakatsiz çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde öncelikli olarak gözetilmesi gereken "çocuğun yüksek yararı" ilkesini benimsemekte ve refakatsiz çocuklar söz konusu olduğunda Çocuk Koruma Kanunu'nun ilgili hükümlerinin uygulanmasını şart koşturmaktadır.

YUKK'un 66. maddesi ve YUKK Uygulama Yönetmeliği'nin 123. maddesi, refakatsiz çocukların korunma ihtiyaçlarına ilişkin özel hükümler getirmektedir. Bu hükümler, refakatsiz çocukların tespit edilmelerinin ardından derhal ASPB'nin koruması altına alınmasını zorunlu kılmaktadır. ASPB, çocuğun tercihleri dikkate alınarak belirlenmiş bir tesiste, yetişkin akrabaların yanında veya koruyucu aile yanında çocuğa uygun barınma yerinin sağlanmasından sorumludur. Refakatsiz çocuklar, 18 yaşına gelene ve artık yasal olarak reşit sayılana kadar bu yerlerde bakım altına alınır.

Yaş tespiti, refakatsiz çocukların tespit sürecinde sıklıkla yapılan bir işlemdir. YUKK Uygulama Yönetmeliği'ne göre, reşit olmadığını iddia eden, fakat yaşını gösterir belgesi bulunmayan ve 18 yaşın üzerinde olduğundan şüphelenilen kişiler hakkında kapsamlı bir yaş tespiti yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirme hem fiziksel hem de psikolojik muayeneleri içermelidir. 'Şüphenin ilgili lehine yorumlanması' ilkesine uygun olarak, değerlendirme sonucunda yaşları hakkında şüphelerin devam etmesi durumunda, kişilerin çocuk yaşta olduğu kabul edilmelidir. Ancak 18 yaşında veya daha büyük yaşta oldukları kesin olarak tespit edilen kişilere yetişkin muamelesi yapılmalıdır.

VATANDAŞLIK TANINMASI

Türkiye'de vatansız kişilerin ülkede kalışlarını düzenleme yollarının avantajları ve dezavantajları birlikte değerlendirildiğinde, en önemli konulardan biri, erişebilecekleri statü, koruma türleri veya ikamet izinlerinin sağladığı vatandaşlığa kabul imkanlarıdır.

Türkiye'de vatansızlar için özel olarak düzenlenen, kolaylaştırılmış bir vatandaşlık tanınması yolu bulunmamakla birlikte, vatansız kişi statüsüne sahip olanlar, kanunda öngörülen standart prosedür kapsamında Türk vatandaşlığına başvurma hakkına sahiptir. Ancak, geçici korumadan yararlanan Suriyeliler, standart prosedür yoluyla Türk vatandaşlığına başvurma hakkına sahip olmadığı gibi, uluslararası koruma statü sahipleri için belirlenmiş bir vatandaşlık tanınması yolu da bulunmamaktadır.

Türk vatandaşlığına başvuran kişiler, vatandaşlık kazanmaya uygun olup olmadıklarının belirlenmesi amacıyla yürütülen bir ön incelemeye tabi tutulur. Bu incelemede, kişilerin Türkiye'ye yerleşme niyetlerinin olduğunun saptanması gerekmektedir. Fakat mevzuatta uluslararası koruma başvuru sahipleri, uluslararası koruma statü sahipleri ve geçici korumadan yararlananlar dahil sığınmacıların kategorik olarak böyle bir niyetleri bulunmadığı varsayılmaktadır (Bkz. 10. Bölüm).

Uluslararası koruma altındaki kişilerin, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye veya güvenli bir şekilde ülkelerine dönene kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilmektedir. Yerel entegrasyon hakkının tanınması sınırlıdır ve yalnızca Avrupa Konseyi Üye Devletlerinden gelen "mülteciler" için geçerlidir. Uluslararası koruma kapsamında sağlanan hak ve hizmetler, "şartlı mültecilerin" Türkiye'de geçici olarak kaldıkları süre boyunca, yeniden yerleştirilmeyi veya kendi ülkelerine gönüllü geri dönmeyi beklerken yaşamlarını sürdürmelerine destek sağlamayı amaçlar.

Bu koşullar göz önüne alındığında, hem geçici korumadan yararlanan Suriyeliler hem de uluslararası koruma altındaki kişiler için uzun vadeli net bir çözüm henüz mevcut değildir.

Mevcut yasal çerçeve, vatandaşlık tanınması konusunda önemli engeller oluşturmakta ve birçok kişinin ülkedeki gelecekleri konusunda belirsizlik içinde kalmasına neden olmaktadır.

Bu nedenle vatansız kişi statüsü, Türkiye'de istikrar ve yerleşim arayanlar için daha makul bir seçenek olarak öne çıkar. Vatansız kişi olarak tespit edilen kişilerin Türk vatandaşlığına başvurma hakkına sahip olmaları, entegrasyona giden bir yol, vatansızlıklarına bir çözüm ve Türkiye toplumu içinde daha güvenli bir gelecek sunabilir.

[Statelessness Case Law Database](#) [Vatansızlık İçtihat Veri Tabanı] ve [Addressing the Risks of Statelessness among Children in Migration in Europe](#) [Avrupa'da Göç Eden Çocuklarda Vatansızlık Risklerinin Ele Alınması] raporunda ilave bilgi sunmaktadır.

Türkiye'de vatansızlığa ilişkin mevzuat, politika ve uygulama hakkında [Statelessness Index](#) [Vatansızlık Endeksi] ve konuyla ilgili diğer ülke mahkemelerince verilen kararlar ise [Statelessness Case Law Database](#) [Vatansızlık İçtihat Hukuku Veri Tabanı] ilave bilgi sunmaktadır.

6. VATANSIZLIK TESPİT PROSEDÜRÜ

YUKK, göç idaresi yetkilileri tarafından yürütülen bir VTP düzenlemektedir. Bu prosedür, Türkiye'deki vatansız kişilerin vatansızlığının hukuki olarak tanınmasında önemli bir rol oynar. VTP sonucu vatansız olduğu resmen tespit edilen kişilere, Vatansız Kişi Kimlik Belgesi verilmektedir. Bu kimlik belgesi, kişilerin vatansızlıklarının somut bir kanıtı olup kişilere belirli hak ve hizmetlere erişim olanağı sağlamaktadır. VTP, vatansız kişilerin haklarının korunması, hukuki belirsizlik yaşamalarının önlenmesi ve vatansızlıklarının resmen tanınarak Türkiye hukuk sistemi içinde hak ve hizmetlere erişimlerinin sağlanması için önemli bir mekanizmadır.

PROSEDÜRE ERİŞİM

YUKK'taki çeşitli düzenlemeler, potansiyel başvuruçular için VTP'ye erişimi kolaylaştırmaktadır:

- YUKK, vatansızlık tespiti başvurularının doğrudan İGİM'e sunulmasına izin verir. Bu başvurular hakkındaki kararı verecek olan makam ise GİB'tir. Vatansızlık tespiti başvurularının her ilde hizmet veren İGİM'e sunulmasını mümkün kılan bu sistem sayesinde, potansiyel başvuruçuların VTP'ye kolaylıkla erişebilmesi sağlanmaktadır.
- YUKK, yetkililere Türkiye sınırları içindeki vatansız kişileri re'sen tespit etme konusunda yetki ve sorumluluk vermemektedir. Dolayısıyla, VTP'nin herhangi bir talep olmadan kendiliğinden başlatılması söz konusu değildir. Vatansız kişilerin, VTP aracılığıyla resmen tanınmak için kendilerinin bir başvuruda bulunmaları gerekmektedir.
- YUKK, ülke içinde veya sınır kapılarında kolluk kuvvetlerine, kamu kurumlarına veya kuruluşlarına yapılan vatansızlık tespiti başvurularının derhal İGİM'e iletilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu gereklilik, başvuruların değerlendirilmek üzere hızlı bir şekilde ilgili makamlara yönlendirilmesini sağlar.
- GİB'in internet sitesinde, vatansızlık tespiti başvurusunun nasıl yapılacağı konusunda rehberlik sunan içerikler mevcuttur. Burada yer alan bilgilere göre, kişilerin farklı dillerde talepte bulunabilmesi mümkündür. Böyle bir imkana olanak tanınması, farklı dilleri

konuşan vatansız kişilere, süreci anlama ve yönlendirme konusunda destekleyici olmaktadır.¹⁹

- Herhangi bir dilde hem sözlü hem de yazılı başvuru yapılmasına izin verilerek, kişilere vatansızlık tespiti taleplerini sunma konusunda kolaylık tanınmaktadır. Bu yaklaşım, vatansız kişilerin dil farklılıklarını ve tercihlerini dikkate alarak, dil bariyerinin VTP'ye erişime mani olmamasını sağlamaktadır.
- Vatansızlıklarının tespiti için talepte bulunan kişilerin başvuru sürecini kolaylaştırmak için tasarlanmış, basit ve kısa bir başvuru formu kullanılmaktadır.
- Vatansızlık tespiti talebinde bulunan kişilerin, başka bir ülke tarafından düzenlenmiş bir vatansız kişi kimlik belgesine veya vatansız kişilere verilen bir pasaporta sahip olmaması durumunda, göç idaresi makamları bu kişilerin başvurularını incelemekle yükümlüdür. Ancak, kişilerin bu tür belgelere sahip olması durumunda, başvuruları işleme alınmayacaktır. Çünkü YUKK, başka bir ülkede vatansız olarak tanınan kişilere, aynı zamanda Türkiye'de de hukuki tanıma ve statü sağlanmasına izin vermemektedir.

VATANSIZLIK TESPİTİNDE İSPAT YÜKÜ KİMDEDİR?

[BMMYK Vatansızlık El Kitabı](#), kişinin vatansız olduğunu kanıtlama konusunda ispat yükünün, kişi ile ev sahibi ülke makamları arasında paylaşılması gerektiğini belirtmektedir. Kişinin vatansız olduğunu kanıtlamak için makul adımlar atması gerekmektedir. Kişi, kendi beyanları da dahil olmak üzere, ulaşması makul olan kanıtları sunduğunda, yetkililer de kişinin vatansızlığını doğrulamak için makul adımları atmalıdır. Başta refakatsiz veya ailesinden ayrı düşmüş çocuklar olmak üzere, çocukların söz konusu olduğu vatansızlık tespit süreçlerinde, ispat yükünün daha büyük bir kısmının yetkililer üzerinde olması gerekir.

YUKK, VTP'de ispat yükünün başvuru ile göç idaresi yetkilileri arasında paylaşılacağını belirtmektedir. Buna göre, vatansızlık tespiti talebinde bulunan kişilerin herhangi bir ülke ile vatandaşlık bağlarının bulunmadığını kanıtlayan bilgi ve belgeleri ibraz etmeleri gerekmektedir. Gerektiğinde ve uygun olduğu durumlarda, göç idaresi yetkilileri, vatansızlık tespiti talebinde bulunan kişilerin güçlü bağlarının olduğu ülkelerin konsolosluk yetkililerinden bilgi isteyebilir.

Uygulamada, konsolosluk makamlarından kişinin ilgili ülkenin vatandaşı olmadığına ilişkin belge temin etmek zorlu bir süreçtir. Konsolosluk ofisleriyle yapılan resmi yazışmalarda sıklıkla gecikmeler yaşandığından, göç idaresi yetkilileri kişinin vatansızlığına ilişkin istedikleri bilgiyi hızlı bir şekilde edinemeyebilir. Bu engeller, vatansızlığın kanıtlanması sürecinde pratikte karşımıza çıkan zorluklardır. Vatansızlığının tespitini talep eden birçok kişi açısından, önemli belgelere ulaşmadaki bürokratik karmaşıklıklar ve gecikmeler, zaten zor olan bu sürece başka bir zorluk katmanı eklemektedir.

---

¹⁹ Göç İdaresi Başkanlığı. Vatansızlığın Tespit Edilmesi: <https://www.goc.gov.tr/vatansizlar>

Önemli notlar:

- Herhangi bir menşe ülke veya önceki ikamet ülkesinin yetkilileriyle temas, yalnızca bunu yapmak güvenliyse gerçekleştirilmelidir. Kişinin o ülkede zulüm görmekten korktuğu durumlarda yetkililerle temas kurulmamalıdır.
- Yetkililer, vatansız olan veya olabilecek kişileri, vatansızlığının tanınması ve/veya uluslararası koruma ya da ikamet izni için başvuruda bulunma seçenekleri hakkında bilgilendirmelidir.
- Bir çocuğun vatandaşlığı hiçbir zaman varsayıma dayalı olarak belirlenmemelidir. Çocuğun vatandaşlığı ile ebeveynlerinin vatandaşlığı farklı olabileceğinden veya çocuk doğduğu ülke vatandaşlığını kazanamamış olabileceğinden, her zaman çocuğun vatandaşlığı ayrıca tespit edilmelidir.
- Travma geçmişi olan, örgün eğitime sınırlı erişebilmiş ve/veya yasal temsilcisi olmayan çocuklar, vatansız olduklarını ortaya koymak için hangi delillerin kullanılacağına dair yeterli bilgi ve farkındalığa sahip olmayabilir. Ev sahibi ülke yetkilileri, çocukların bu durumunu göz önünde bulundurarak, kendilerine uygun desteği sunmalıdır.
- Kişilerin, özellikle sunulan delillerin vatansız olduklarını açıkça ortaya koymadığı hallerde, her zaman yetkililerle mülakat yapma hakkı olmalıdır.

VATANSIZLIĞIN TESPİT EDİLMESİNDE İSPAT STANDARDI NEDİR?

[BMMYK Vatansızlık El Kitabı](#), vatansızlığın tespitinde ispat standardının (mülteci statüsünün belirlenmesinde de geçerli olan) "makul derecede olasılık" standardı olması gerektiğini belirtmektedir. Bu standart, "gerçek risk" veya "gerçek olasılık" standardı olarak da anılmaktadır. Daha yüksek bir ispat standardının uygulanması, 1954 Sözleşmesi'nin ruhuna ve amacına zarar verecektir.²⁰

"Makul olasılık" standardı, birçok hukuki meselede uygulanan "olasılıklar dengesi" standardından daha düşük olup, ceza hukukundaki ispat standardının ("makul şüphenin ötesinde") çok daha altındadır. "Makul olasılık", gerçekleşme riski nispeten düşük olan bir şeyi ifade edebilir. Bu, makul olarak gerçekleşebilecek bir şeydir ya da gerçekleşmesi konusunda "gerçek bir risk" söz konusudur.

Bir kişinin vatansız kişi olarak tanınmaya uygun olup olmadığını değerlendirirken, bu durumu ortaya koyan çeşitli emareler için farklı ispat standardı uygulanabilir. Örneğin, ev sahibi ülke yetkilisi vatansız bir kişinin 1954 Sözleşmesi'nin suç temelli hariç tutma hükümlerinden biri kapsamında koruma dışında bırakılması gerektiğini iddia ederse, bu iddianın geçerliliği ortaya konulurken daha yüksek bir ispat standardı uygulanmalıdır. Çünkü 1954 Sözleşmesi, kişinin koruma dışında bırakılması gerektiğini söyleyebilmek için "ciddi sebepler" bulunması gerektiğini belirtmektedir.

Bir kişinin belirli bir vatandaşlığa sahip olduğunu kanıtlamak için uygulanacak ispat standardı, medeni hukuktaki ispat standardı ("olasılıklar dengesi") olabilir. "Olasılıklar dengesi" standardının uygulandığı durumlarda, kişinin sadece muhtemelen belirli bir vatandaşlığa sahip olduğunu göstermesi gerekmektedir.

²⁰ BMMYK Vatansızlık El Kitabı, paragraf 91.

YUKK, vatansızlık tespit prosedüründe geçerli olan ispat standardını açıkça düzenlememektedir. Bununla birlikte, vatansızlığın kanıtlanmasının doğasında var olan zorlukları kabul ederek, bu sürecin karmaşıklarını giderecek hükümler getirmektedir. Bu bağlamda:

- YUKK, başvuruçuların vatansızlık iddialarını kanıtlamak için kimlik belgelerini ibraz etmede zorluklarla karşılaşabileceğini öngörmektedir. Bu gibi durumlarda, geçerli bir kanıt olarak kişinin beyanının kullanılması mümkündür. YUKK, vatansız kişilerin içinde buldukları özel durum nedeniyle genellikle resmi belgelerden yoksun oldukları gerçeğini kabul etmekte ve kişisel anlatımlarının güvenilir kanıt olarak kullanılmasına olanak tanımaktadır.
- YUKK, başvuruçuların vatansızlıklarını kanıtlamak için yeterli bilgi ve belge sağlayamadıkları durumlarda, ilgili ülkenin vatandaşlık kanunlarının hükümlerinin kanıt olarak kullanılabilmesini ifade etmektedir. Böylece, vatansız kişilerin belge edinmede engellerle karşılaşabileceğini dikkate alarak, vatansızlık iddialarını doğrulamak için alternatif bir yol sağlamaktadır.

Vatansızlık tespitinde "makul olasılık" ispat standardı nasıl uygulanır?

Omar, iç savaşın eşiğindeki bir ülkede, evlilik birliği dışında dünyaya gelmiş olan 47 yaşında bir kişidir. Ebeveynlerinin isimlerini ve kendi doğum yerini gösteren bir doğum belgesine sahip olmasına rağmen, doğduğu ülkenin makamları tarafından düzenlenen bir kimlik belgesi bulunmamaktadır. Bu durum, ebeveynlerinin evli olmamasından ve babasının kendisiyle olan soy bağıını kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır.

Doğduğu ülkenin vatandaşlık yasalarının 2010 yılına kadar kadınların çocuklarına vatandaşlık vermesini yasaklaması, Omar'ın içinde bulunduğu durumun yarattığı zorlukları daha da derinleştirmiştir. Vatandaşlık yasasındaki kadınlara yönelik bu cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak amacıyla yasal değişiklikler yapılmış olsa da değiştirilen hükümlerin pratikte etkili bir şekilde uygulanması sınırlı kalmıştır. Üstelik, Omar'ın annesi söz konusu yasal değişikliğin yürürlüğe girmesinden önce hayatını kaybetmiştir.

İç çatışmaların daha ciddi bir boyuta ulaşmasıyla birlikte, Omar, başka bir ülkede güvenli yaşam koşulları aramak amacıyla 2014 yılında ülkesinden kaçmak zorunda kalmıştır. Gittiği ülkedeki bir sivil toplum kuruluşundan aldığı destekle, burada hukuki bir statü elde etme imkanı olduğunu öğrenmiştir.

İçinde bulunduğu koşullar göz önüne alındığında, Omar'ın (1) vatansız olması ve (2) kamu düzenini bozacak derecede genelleşmiş şiddetten kaynaklanan yaşam, fiziksel bütünlük veya kişisel özgürlüğe yönelik ciddi tehditler nedeniyle risk altında olması ve uluslararası korumaya hak kazanması "makul bir olasılıktır."

VATANSIZLIĞI KANITLARKEN HANGİ DELİLLER KULLANILABİLİR?

Bir kişinin "makul bir olasılıkla" vatansız olduğunu gösterebilmesi için sunabileceği deliller, koşullarına bağlı olarak önemli ölçüde değişebilir. Bazı durumlarda, kişinin kendi beyanlarından başka sunabileceği herhangi bir delil bulunmamaktadır. Kişilerin vatansızlıklarına ilişkin beyanları çoğu vakada yeterli kabul edilmelidir. Nadiren gözlemlenen diğer durumlarda ise, kişinin vatansızlığını kanıtlamak için belgeler sunması mümkün olabilir. Kişinin bireysel koşullarının yanı sıra, güçlü bağları olan ülkenin mevzuatı, uygulamaları ve politikalarını değerlendirmek, vatansızlığının tespit edilebilmesi açısından önem taşımaktadır.

YUKK, vatansızlık tespit prosedürüne başvuranlar tarafından mutlaka sunulması gereken spesifik bir delil türü öngörmemektedir. Bununla birlikte, pratikte, göç idaresi yetkililerinin vatansızlık iddialarını kanıtlamak için belge talep etme eğiliminde olduğu ve bu durumun süreci karmaşıktığı gözlemlenmektedir. Başvurucuların sözlü beyanlarının veya bağlantılı olduğu ülkenin vatandaşlık yasalarının güvenilir kanıt olarak kabul edilmesini gerektiren yaklaşımdan uzaklaşan bu eğilim, vatansız kişiler açısından önemli engeller yaratabilmektedir. Yetkililerin ikamet kayıtları veyahut doğum belgesi gibi evrakların sunulmasını istemesi, vatansızlıklarının tanınmasını talep eden kişileri güç bir duruma sokmaktadır. Bu uygulama, vatansız olmaları nedeniyle halihazırda resmî belge edinme konusunda ciddi sorunlar yaşayan vatansız kişiler açısından külfet yaratmakta ve iddialarını kanıtlayabilmelerini oldukça zorlaştırmaktadır.

[BMMYK Vatansızlık El Kitabına](#) göre, yetkililer vatansızlığı tespit ederken her türlü belgenin yanı sıra, belge niteliğinde olmayan delilleri de dikkate almalıdır. Bir kişinin kimlik bilgilerini, menşee ülkesini veya eski mutak ikametini ve vatansızlığını ortaya koymada kullanılabilecek bazı deliller aşağıdaki listede sıralanmıştır. Bu tür deliller, listede sayılanlarla sınırlı değildir.

- Kişinin neden vatansız olduğuna ilişkin kendi beyanları.
- Kişiyi tanıyan başka kişilerin beyanları (örneğin, vatansızlardan oluşan bir toplumsal gruba mensup kişilerin beyanları).
- Kimlik bilgilerini içeren belgeler (örneğin, doğum belgesi, nüfus kayıt örneği, kimlik belgesi, seçmen kayıt belgesi).
- Pasaportlar veya diğer seyahat belgeleri (geçerli veya süresi dolmuş).
- Kişinin potansiyel olarak vatandaşı olduğu ülkeye girişinin reddedildiğine dair deliller.
- Kişinin veya ebeveynlerinin evlilik cüzdanı.
- Vatandaşlık belgesi.
- Kişinin vatandaşlıktan çıkarıldığını gösteren belgeler veya mahkeme kararları ya da dava dosyası.
- Kişinin aile üyelerinin kimlik ve seyahat belgeleri.
- UNRWA, GAPAR veya başka bir ilgili kuruluşa kayıtlı olduğunun teyidi.²¹
- Kişinin bir vatandaşlığı kazanmasına veya bir vatandaşlığa sahip olduğunun kanıtlanmasına yönelik yapılan başvurular veya yazışmalar. Örneğin, bu tür bir iletişime girmenin güvenli/uygun olduğu hallerde, büyükelçilikler ve konsolosluklar da dahil

---

²¹ UNRWA kaydı, bir kişinin Filistin kökenini gösterebilir ve UNRWA'nın faaliyet alanındaki hizmetlere erişim hakkını onaylayabilir. Ancak, UNRWA kaydı, bir kişinin vatandaşlığını veya ikamet statüsünü kanıtlamaz ve bu kayıt, tek başına, bir kişinin 1951 Sözleşmesi veya 1954 Sözleşmesi kapsamına girip girmediğini veya hariç tutulup tutulmadığını ortaya koymaz. Bkz. ENS & BADIL raporu, dipnot 2.

olmak üzere, hükümet yetkililerine gönderilen veya onlardan gelen mektuplar veya e-postalar.

- Kişinin vatandaşlık durumu hakkında bilgi almak amacıyla kendisine elçilikte eşlik eden veya elçilikle ya da başka bir kurumla iletişime geçen kişilerin ifadeleri ve yeminli beyanları.
- Okul kayıt ya da mezuniyet belgeleri veya okula devam edemediğine ilişkin deliller.
- Askerlik hizmeti kayıtları.
- Tıbbi kayıtlar (hastanede ya da ebe tarafından gerçekleştirilen doğumlara ilişkin raporlar).
- İstihdam kayıtları veya kişinin istihdam edilmesinin mümkün olmadığını gösteren deliller.
- Sosyal yardım kayıtları veya kişinin sosyal hizmetlere erişimin bulunmadığına dair deliller.
- Göç makamları ya da sınır kontrolünde görev yapan yetkililer tarafından düzenlenen ve kişinin muhtemel vatandaşı olduğu veya daha önce ikamet ettiği ülkeye seyahat etmesinin ya da geri gönderilmesinin kabul edilmediğini gösteren evraklar.
- Vatandaşlıktan çıkarılan kişiler listesi gibi, kişinin veya aile üyelerinden ya da yakınlarından birinin vatandaşlıktan çıkarıldığını gösterir deliller.

Menşe ülke(ler)e dair bilgileri incelerken yararlanılabilecek deliller aşağıdaki listede sayılanları içermekte olup, bunlarla sınırlı değildir.

- Kişinin menşe ülkesindeki vatansızlık durumunu anlatan haberler, köşe yazıları, makaleler veya raporlar.
- İlgili ülkenin vatandaşlık yasalarından alıntılar ve mümkünse bunların farklı bölgelerde nasıl uygulandığına ilişkin bilgi verecek uzman raporları ya da diğer benzeri delillerle birlikte sunulması.
- İlgili ülkenin vatandaşlık yasaları, doğum kaydı prosedürleri ve bunların nasıl uygulandığına ilişkin bilgilerin yanı sıra, kişinin bireysel koşullarının söz konusu mevzuat ve uygulamalardan nasıl etkilendiğine dair görüşleri de içeren uzman raporları.

Uygulamada bu tür delillere ulaşmak her zaman mümkün olmayabilir. Bazı durumlarda, bu listede belirtilmeyen başka delillerin sunulması da söz konusu olabilir. Bu delillerden bazıları, diğerlerine kıyasla yetkililer tarafından daha güvenilir bulunabilir. Birçok vakada, yetkililerin kişinin beyanlarını inanılır bulup bulmaması belirleyici olmaktadır. Uluslararası koruma statü belirleme işlemlerinde olduğu gibi, vatansızlık tespit prosedüründe de şüpheye yer bırakılmalıdır. Başka bir deyişle, vatansız olarak tespit edilmeyi talep eden kişilerin beyanlarında ifade ettiği hususlar, aksi güçlü maddi delillerle ispatlanamadığı müddetçe doğru ve geçerli kabul edilmelidir. Ayrıca, vatansız kişilerden bazılarının, (eğer varsa) ne tür delillerin iddialarını destekleyebileceği konusunda bilgi sahibi olmayabileceği ya da içinde buldukları durumu tutarlı bir tarihsel olay örgüsü içerisinde anlatabilmek konusunda zorluk yaşayabileceği akılda tutulmalıdır.²²

---

²² Vatansızlık iddasının nasıl kanıtlanacağı hakkında daha fazla bilgi, [Best Practice Guide](#) [İyi Uygulamalar Rehberi] kaynağında mevcuttur (Kaynak, Birleşik Krallık ile ilgili olmakla birlikte, diğer ülkelere ilişkin bilgiler de içermektedir. Özellikle Bölüm C16'ya bakınız).

ETKİLİ VATANSIZLIK TESPİT PROSEDÜRLERİ VE VATANSIZ KİŞİLERİN HAKLARI

[BMMYK Vatansızlık El Kitabı](#), vatansızlık tespit prosedürünün adil, şeffaf ve açık olmasını sağlamak için mevzuatta yasal olarak düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.²³ Vatansız kişilerin onurlu ve güvenli bir yaşam sürmesinin sağlanması amacıyla mevzuatta belirli usul güvencelerinin garanti altına alınması önemlidir. Bu nedenle, mevzuatta en azından aşağıdaki usuli güvenceler sağlanmalıdır.

- Uygunluk kriterleri ve tespit prosedürüne ilişkin erişilebilir bilgiler.
- Kişinin hakkında alınacak kararlarda rol oynayan bir yetkili ile görüşme hakkı.
- Başvurucuların nitelikli tercüme ve çeviri hizmetlerine erişimi.
- İhtiyaç duyanlara sağlanan ücretsiz adli yardım hizmetleri dahil, başvuru hukuki desteğe erişimi.
- Kararların, menşe ülke bilgilerine dayanarak kişinin bireysel durumuna uygun olarak verilmesi.
- Kararların yazılı ve gerekçeli olması.
- Olumsuz kararlara karşı itiraz etmek için pratikte etkili olan başvuru yolları bulunması.
- BMMYK veya ulusal bir mercin sürecin uygulanmasını denetlemek için yeterli erişime sahip olması.

USUL GÜVENCELERİ

Türkiye'deki vatansızlık tespit prosedüründe mevcut olan usul güvenceleri, vatansızlığının tespiti talebinde bulunan kişilerin haklarını korumak ve vatansızlık iddialarının adil ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Bu yasal düzenlemelere göre;

- Vatansızlığının tespit edilmesini talep eden kişiler ile taleplerini sunduktan sonraki 15 gün içerisinde bir mülakat gerçekleştirilmelidir. Bu bireysel mülakatın amacı, kişinin içinde bulunduğu koşulları ve vatansız olduklarına dair iddialarını detaylı bir şekilde görüşmektir.
- Mülakat sırasında, bazı önemli konular görüşülerek açıklığa kavuşturulur. Bu konular arasında, (1) kişinin Türkiye'ye ne zaman ve nasıl girmiş olduğu; (2) ülkede ikamet eden yakınlarının bulunup bulunmadığı; (3) kişinin geçim kaynakları; (4) vatansız kalma sürecine ilişkin ayrıntılar ve vatansız kişi statüsü talep etme nedenleri; (5) daha önce bir vatandaşlık ya da vatandaşlıklara sahip olup olmadığı; (6) diğer ülkelerde vatansız kişi statüsü kazanmak için başvuru yapıp yapmadığı ve eğer yapmışsa, bu başvuruların reddedilme nedenleri; (7) daha önce kaybedilen herhangi bir vatandaşlığı yeniden kazanma imkanının bulunup bulunmaması yer almaktadır.
- Vatansızlık tespit prosedürünün önemli bir yönü, yetkililere prosedürü takiben alınacak kararları açık bir şekilde gerekçelendirilme yükümlülüğü getirilmiş olmasıdır. Karar alma süreçlerinde şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlamayı amaçlayan bu yükümlülük, vatansızlık tespiti talebinde bulunan kişilere statü belirleme işlemlerinin hangi nedenlere dayanarak nasıl sonuçlandırıldığı konusunda bilgilendirilme hakkı sağlamaktadır.

---

²³ BMMYK Vatansızlık El Kitabı, paragraf 71.

- YUKK, vatansızlık tespit prosedürünün en geç 90 gün içinde sonuçlandırmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yasal süre, başvuruların zamanında ve etkin bir şekilde karara bağlanmasını sağlamak, gereksiz gecikmeleri önlemek ve vatansızlık tespiti talebinde bulunan kişilere makul bir süre içinde net bir yanıt sunmak amacıyla belirlenmiştir.
- Vatansızlık tespit prosedürüne tabi olan kişiler, barolardan ücretsiz olarak adli yardım hizmeti alma hakkına sahiptir.²⁴ Bu yasal güvenceyle, hukuki desteğe ihtiyaç duyabilecek kişileri süreç boyunca desteklemek, hukuki olarak temsil edilmelerini ve bilgilendirilmelerini sağlamak amaçlanmaktadır.

VATANSIZLIK TESPİT PROSEDÜRÜ SIRASINDA SAĞLANAN GÜVENCELER

Türkiye'de vatansızlık tespit prosedürü sürecinde sağlanan güvenceler, vatansız kişi statüsü talebinde bulunan kişilerin haklarını korumayı ve kendilerine süreç boyunca hukuki kesinlik sağlamayı amaçlamaktadır.

- YUKK'ta, vatansızlık tespit prosedürünün sonucunu bekleyen kişilerin ülkede yasal kalış hakkına sahip olacağı düzenlenmektedir. Bu yasal kalış izni, kişilerin hukuki statülerine ilişkin belirsizliğin sürdüğü bu süreçte sınır dışı edilme riskine maruz kalmalarını önlemektedir.
- Vatansızlık tespiti taleplerinin alınmasının ardından, kişilere hiçbir harca tabi olmayan bir müracaat belgesi verilmektedir. Müracaat belgesi, kişilerin vatansızlık iddiaları hakkında bir karar verilene kadar Türkiye'de kalmaları için geçici bir izin niteliğindedir. Bu belge, kişilere vatansızlık tespit süreci devam ederken ülkedeki kalışlarını düzenleme imkânı sağlamakta ve keyfi olarak alıkonulmaya veya sınır dışı edilmeye karşı bir koruma sunmaktadır.
- Vatansızlık iddialarının reddedilmesi durumunda, kişiler idare mahkemesine başvurarak bu karara itiraz etme hakkına sahiptir. Bu itirazları incelemekle görevli olan mahkeme, vatansızlık iddialarını karara bağlayan Göç İdaresi Başkanlığı'nın bulunduğu Ankara'daki yetkili idare mahkemesidir.
- Olumsuz bir karara karşı idari dava açmak, belirli yargılama gider ve masraflarının karşılanmasını gerektirmektedir. Bunlar baro pulu ücretleri ve mevzuatla belirlenen diğer harçları içermektedir. Bu durum, itirazda bulunan kişiler açısından mali külfet yaratsa da idari yargılamada standart bir uygulamadır.

HAKLARA VE HİZMETLERE ERİŞİM

Türkiye'de mevzuat kapsamında, vatansız kişi statüsüne sahip kişilere bir dizi hak ve koruma sağlanmaktadır.

- Vatansız olarak tespit edilen kişilere, vatansızlıklarını teyit eden Vatansız Kişi Kimlik Belgesi verilmektedir. Bu kimlik belgesi, kişinin vatansızlığının devam etmesi koşuluyla her iki yılda bir yenilenmektedir. Vatansız Kişi Kimlik Belgesi, vatansız kişilerin Türkiye'nin

---

²⁴ 7 Nisan 1969 tarih ve 13168 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 176. Maddesi.

hukuk sistemi içerisinde yasal olarak tanınmalarını ve vatansız kişilere sağlanan haklarının korunmasını sağlamaktadır.

- Vatansız kişi statüsü sahiplerine, eylemlerinin kamu düzeni veya kamu güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturduğu durumlar haricinde, sınır dışı edilmeye karşı koruma sağlanmaktadır. Bu güvence, vatansız kişi statüsüne sahip kişilerin, keyfi sınır dışı edilmeye karşı korunmasını ve zorla sınır dışı edilme korkusu olmadan Türkiye'de kalabilmelerini amaçlamaktadır.
- Vatansız olarak tanınan kişilerin, yabancılara mahsus pasaport almak için başvuru yapma hakkı ve böylece bir seyahat belgesi edinebilme imkanları bulunmaktadır. Başvuru şartları Pasaport Kanunu'yla belirlenen bu seyahat belgesi, vatansız kişi statü sahiplerinin uluslararası seyahat etmelerini mümkün kılmaktadır.
- Vatansız kişi statüsü verilen kişilerin, Uluslararası İşgücü Kanunu'nda belirtilen koşullara tabi olarak, çalışma izni talep etme hakkı vardır. Bu hak, vatansız olarak tespit edilen kişilerin Türkiye'de bir iş bulup istihdam edilmelerine imkan tanıyarak, ekonomik istikrarlarına ve entegrasyonlarına katkıda bulunmaktadır.
- Vatansız Kişi Kimlik Belgesi sahiplerinin, YUKK'ta belirlenen koşullara tabi olarak, mevcut ikamet izinlerinden birini almak için başvuru yapma hakkı bulunmaktadır. Bu hak, vatansız kişi statüsü sahiplerine, durumlarına uygun olan çeşitli ikamet izinlerinden birini alma olanağı tanımaktadır.
- Vatansız kişi statüsü alan kişilerin, eğitim hizmetlerine ve Genel Sağlık Sigortası'na erişim hakkı bulunmaktadır. Eğitime erişim, vatansız kişi statü sahiplerine akademik çabalarını sürdürme, bilgi ve becerilerini geliştirme fırsatı sunarken, Genel Sağlık Sigortası ise temel refahlarını koruyarak ihtiyaç duyduklarında tıbbi hizmetlere erişim sağlamaktadır.

VATANSIZ KİŞİ KİMLİK BELGESİNİN İPTALİ

Vatansız Kişi Kimlik Belgesi, belirli koşullar altında iptal edilebilmektedir. YUKK'ta öngörülen bu iptal gerekçeleri aşağıda belirtilmiştir.

- **Başka Bir Vatandaşlığın Kazanılması:** Kişi, Türkiye'de vatansız kişi olarak tespit edildikten sonra başka bir ülkenin vatandaşlığını kazanırsa, Vatansız Kişi Kimlik Belgesi iptal edilmektedir.
- **Yanlış Bilgi Verilmesi:** Kişinin vatansız olarak tespit edilmek için yaptığı başvuru sürecinde yanlış bilgi verdiği daha sonradan tespit edilirse, Vatansız Kişi Kimlik Belgesi iptal edilmektedir.
- **Sınır Dışı Kararı Alınması:** Kişinin eylemlerinin kamu düzeni veya kamu güvenliği için ciddi bir tehdit oluşturması nedeniyle hakkında sınır dışı kararı verilmesi halinde Vatansız Kişi Kimlik Belgesi iptal edilmektedir.

Vatansızlığın tespitine ilişkin uluslararası standartlar ve iyi uygulama örnekleri hakkında daha fazla bilgi için lütfen ENS tarafından yayımlanan "[Statelessness Determination and Protection in Europe: Good Practices, Challenges, and Risks](#) [Avrupa'da Vatansızlığın Tespiti ve Vatansız Kişilerin Korunması: İyi Uygulamalar, Zorluklar ve Riskler]" ile "[Good Practice Guide on Statelessness Determination and the Protection Status of Stateless Persons](#) [Vatansızlığın Tespiti ve Vatansız Kişilerin Koruma Statüsüne Erişimine İlişkin İyi Uygulama Rehberi]" başlıklı raporlara bakınız. İlaveten, konuya ilişkin Türkiye'deki mevzuat, uygulama ve politikalar hakkında bilgi almak için [Vatansızlık Endeksi Türkiye Ülke Profili](#) ve diğer ülke mahkemelerinin oluşturduğu içtihat için ise [Statelessness Case Law Database](#) [Vatansızlık İçtihat Veritabanı] internet sitelerini ziyaret edebilirsiniz.

7. VATANSIZ MÜLTECİLER

Mültecilerin bir vatandaşlığa sahip olması veya vatansız olması mümkündür. Vatansızlık, kişinin maruz bırakıldığı zulüm veya diğer zararların bir sonucu veya nedeni olabilir. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin Madde 1(A)(2) hükmünde, bazı mültecilerden "uyruksuz" olarak bahsedilmektedir. Mültecilerin vatansızlığı, zulüm korkusunun bir nedeni olabileceği gibi, zulüm korkusuyla çok yakından bağlantılı da olabilir. Siyasi nedenlerle vatandaşlıktan çıkarılan veya sistematik olarak zulüm gören vatansız bir toplumsal grubun mensubu olan bir kişinin koşulları, bu tür durumlara örnek gösterilebilir. Bazı mülteciler için ise, vatansızlığın zulüm veya diğer zarar görme korkularıyla büyük ölçüde tesadüfi bir bağlantısı olabilir. Örneğin, savaştan kaçan vatansız bir kişinin zulüm korkusu, sadece vatandaşlıklarının olmamasıyla ilgili olmayıp, daha ziyade ülkesindeki güvensizlik durumundan kaynaklanmaktadır. Vatansız bir kişinin, bilhassa vatansızlığıyla bağlantılı olan zulümden ve aynı zamanda yaygınlaşmış silahlı çatışma nedeniyle ciddi zarar görmekten korktuğu hallerde ise, her iki durumun da söz konusu olduğu söylenecektir.

Vatansızlığın sığınma prosedürlerinde tespit edilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu tespit, kişinin maruz bırakıldığı zulüm türlerinin tümünün dikkate alınması açısından gerekli olduğu gibi, aynı zamanda vatansız kişilerin zulüm veya zarar görme riski altında olacağı veya vatansız olarak güvencesiz bir gelecekle karşı karşıya kalacağı bir ülkeye geri gönderilmesini önlemek için de gereklidir.

YUKK, vatansız sığınmacıların uluslararası korumaya hak kazanabileceğini açıkça belirtmektedir. Buna göre vatansızlık, sığınmacıların haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu için geçerli bir neden olabilmektedir. Bir vatandaşlığının bulunmaması kişileri genellikle ayrımcılığa maruz bıraktığı, temel hak ve hizmetlere erişimden yoksun kıldığı ve çeşitli şekillerde zarar görme tehdidine karşı savunmasız hale getirdiğinden, bu durumun yarattığı korku vatansız kişilerin eski mutlak ikametlerine dönememelerinin altında yatan sebep olabilecektir. Haklı sebeplere dayanan bu korku, vatansız sığınmacıların uluslararası koruma taleplerinin temelini oluşturacaktır.

Türkiye'de mevzuatta, sığınma prosedürleri kapsamında vatansızlığı tespit etmek için öngörülmuş özel bir hüküm bulunmadığını belirtmek gerekmektedir. Böyle bir düzenleme eksikliği, vatansız sığınmacıların özel koşullarının yeterince dikkate alınmadığı bir yasal çerçeveye tabi tutulmalarına yol açmaktadır. Bu durum, vatansız sığınmacılar tarafından

yapılan uluslararası koruma başvurularını değerlendiren yetkililerin ve karar mercilerinin konuya ilişkin duyarlılık ve farkındalıklarının artırılması gerektiğini göstermektedir.

Uluslararası standartlara göre, vatansız bir kişi hem uluslararası koruma istemek için hem de vatansızlığının tespit edilmesi için talepte bulunursa, her iki talebinin de değerlendirilmesi önemlidir. Kişinin durumunun belirlenen kriterlere uyması durumunda, kişiye hem uluslararası koruma hem de vatansız kişi statüsü verilmesi gerekmektedir. Böylece, kişinin uluslararası koruma statüsü bir şekilde sona erse bile, vatansız kişi olarak koruma altında olmaya devam etmesi mümkün olacaktır. Her iki statünün de tanınması, geri dönebileceği bir ülkesi olmayan vatansız kişilerin, uluslararası koruma taleplerinin reddedilmesi halinde, keyfi veya hukuka aykırı bir şekilde idari gözetim altına alınmasını önlemek açısından da önemlidir. Vatansızlık tespit prosedürü, uluslararası koruma statü belirleme prosedürü ile paralel olarak ya da uluslararası koruma prosedürünün tamamlanmasının ardından yürütülmelidir. Bu süreçte, uluslararası koruma talebinin öncelikli olduğu göz önünde bulundurulmalı ve vatansızlık tespit prosedüründeki vatansız sığınmacıların verdiği bilgilerin gizli tutulması gerektiğine ilişkin ilkeye riayet edilmelidir (bkz. 6. Bölüm). Bu durum, kişinin güvenliğini tehlikeye atabilecek makamlarla irtibata geçilmesi gerektiğinde, vatansız kişi statüsü talebinin, uluslararası koruma statü belirleme işlemi sonuçlanana kadar askıya alınmasını zorunlu kılmaktadır. Böyle bir durum söz konusu olduğunda, ev sahibi ülkenin yetkilileri, kişiyi tehlike altına atacak herhangi bir irtibattan kaçınıp, sadece kendisinin sözlü beyanlarına ve sunabildiği diğer delillere dayanarak vatansızlığını tespit etmelidir.

Uluslararası koruma talebinde bulunan ancak statü almaya uygun olmayan vatansız bir kişi, vatansızlık tespit prosedürüne yönlendirilmelidir. Uluslararası koruma talebi reddedilen (veya örneğin, uluslararası koruma statüsü verilmiş ancak menşe ülkesindeki koşulların iyileşmesi nedeniyle bu statüsü sona ermiş olan) vatansız bir kişinin, vatandaşı olmadığı bir ülkeye geri dönmesi beklenmemelidir. Vatansızlığın uluslararası koruma prosedürünün erken aşamalarında tespit edilmesi, vatansız kişilerin vatandaşı olmadıkları bir ülkeye gönderilmek üzere hukuka aykırı olarak idari gözetim altına alınmalarının önlenmesine de yardımcı olabilir.

Kayıt, tarama ve benzeri diğer prosedürlerde (ve bu prosedürlerin yürütülmesinde görev yapan kişilerce) kişilerin bir vatandaşığının bulunduğu varsayılmamalıdır. Ayrıca, kullanılan formlar vatansızlığın tespit edilebilmesine olanak tanıyacak sorular içermelidir.

Vatansızlığın kayıt, uluslararası koruma statü belirleme ve idari gözetim işlemlerinde nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin ilave bilgiler, [Stateless Journeys](#) [Vatansız Yolculuklar] internet sitesinde ve Avrupa Sığınma Destek Ofisi (EASO) / Avrupa Birliği Sığınma Ajansı (EUAA) tarafından hazırlanan "[Practical Guide on Registration: Lodging of applications for international protection](#)" [Kayıt Hakkında Uygulama Rehberi: Uluslararası koruma başvurularının kaydı]" başlıklı raporda mevcuttur.

YUKK'ta "özel ihtiyaç sahipleri" olarak adlandırılan bir grup tanımlanmakta olup, bu hükümlerle hassas durumdaki kişilerin özel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlanmaktadır. Özel ihtiyaç sahipleri; refakatsiz çocukları, engellileri, yaşlıları, hamileleri, beraberinde çocuğu olan yalnız anneleri ya da babaları ve işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişileri kapsamaktadır (Madde 3 (1) (I)). Ancak vatansız kişiler, içinde buldukları hassas duruma rağmen, özel ihtiyaç sahipleri kategorisine dahil edilmemiştir. Bu durum, kırılgan gruplara yönelik oluşturulan hukuki koruma sisteminde eksiklikler olduğunu göstermektedir.

YUKK, özel ihtiyaç sahiplerine uluslararası koruma prosedürü boyunca hak ve işlemlerde öncelik tanınması gerektiğini belirtmektedir (Madde 67). Özel ihtiyaç sahiplerinin tespit edilmesi için kurulmuş tarama mekanizmaları mevcut olup, bunlar yetkililerin bu kişilere ihtiyaçlarına uygun olarak muamele etmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte, bu mekanizmaların kamuya açık olmadığını ve bu durumun hassas gruplara yönelik desteğin görünürlüğüne ve erişilebilirliğini sınırlandırma riski taşıdığını belirtmek gerekmektedir.

YUKK, vatansız sığınmacıların uluslararası koruma taleplerinin reddedilmesi halinde kendilerini vatansızlık tespit prosedürüne yönlendirecek özel bir usul öngörmemektedir. Yasal bir yönlendirme sisteminin bulunmaması, vatansız kişilerin kendi inisiyatifleriyle vatansızlıklarının tespiti için ayrıca bir başvuru yapmalarını gerektirmekte ve bu süreç zorlu ve karmaşık olabilmektedir.

YUKK ayrıca, vatansız bir sığınmacıya uluslararası koruma statüsü verilmesi halinde, kişinin aynı anda vatansız olarak tespit edilmesi ve vatansız kişi statüsü kazanması için başvuru yapmasına izin vermemektedir. Kişiler, YUKK'ta düzenlenen hukuki statülerden aynı anda yalnızca birine sahip olabilmektedir. Bu durum, kişilerin hangi statüyü talep edeceklerine karar verip, buna uygun bir başvuru yapmalarını gerekli kılmaktadır.

Kişilerin hem uluslararası koruma hem de vatansızlık tespiti talebinde bulunduğu vakalara ilişkin gözlemler, yetkililerin genellikle her iki talebi eşzamanlı değerlendirmedeğini ya da kişinin menfaatine olacak şekilde daha geniş bir koruma sağlamak amacıyla taleplerden birine öncelik tanımadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, kişiler hukuki sonuçlarını ve sınırlılıklarını dikkatle değerlendirerek, hangi statü için başvuruda bulunmak istediklerine kendileri karar vermelidir. Bu durum, kişilerin YUKK kapsamındaki seçenekleri ve bunların olası sonuçları hakkında bilinçli bir şekilde karar verebilmeleri için bilgilendirilmelerinin önemini vurgulamaktadır.

Örnek olarak, Hollanda'da vatansız bir kişinin tabi olduğu sığınma süreci ve ilgili prosedürler hakkında bilgi edinmek için ASKV Refugee Support, ISI ve ENS tarafından hazırlanan ve 2018 yılında yayımlanan "[Statelessness in the Netherlands: A Step by Step Guide](#) [Hollanda'da Vatansızlık: Adım Adım Kılavuz]" başlıklı raporu inceleyebilirsiniz. Bu rapor, Hollanda'da vatansız kişilerle temas halinde olan vaka çalışanlarına rehberlik etmek amacıyla hazırlanmıştır. Ayrıca, "[What a Judge Cannot See: Statelessness Determination in the Netherlands](#) [Hakimin Göremediği Şey: Hollanda'da Vatansızlığın Tespit Edilmesi]" başlıklı 2023 yılında yayımlanan blog yazına bakabilirsiniz.

8. VATANSIZ KİŞİLERİN İDARİ GÖZETİMİ

Vatansız kişiler, özellikle vatansızlığın belirlenmesi ve tespitine yönelik usuli güvencelerin eksik olduğu durumlarda, genellikle keyfi idari gözetim riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 9. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5. maddesi, kişilerin özgürlük ve güvenlik hakkını güvence altına alarak, keyfi ve hukuka aykırı idari gözetimi yasaklamaktadır. Kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı her durumda, yapılan işlem zorunlu, makul ve orantılı olmalı ve hem ulusal hem de uluslararası hukuka uygun gerçekleştirilmelidir. İdari gözetim, son çare olarak uygulanmalı ve yalnızca kişi özgürlüğüne daha az müdahaleci tedbirlerin meşru amaçlara ulaşmada yetersiz olduğu durumlarda haklı bulunmalıdır. İdari gözetim altındaki kişiler, her aşamada yargı denetimine

başvurma ve yeterli hukuki danışmanlık alma hakkına sahip olmalıdır. Ayrıca, idari gözetim sürelerine azami sınırlar konulmalı, birden fazla idari gözetim uygulaması ve toplam gözetim süresi kısıtlanmalıdır.

Dünya genelinde, vatansız kişilerin çoğunlukla herhangi bir ülkede yasal kalış izni bulunmamakta ve kişiler bu nedenle bazı ülkelerde idari gözetim altına alınmaktadır. Vatansızlar, genellikle kimlik belgeleri bulunmadığı ve vatandaşı oldukları bir ülke olmadığı için kimlik tespiti ve sınır dışı işlemlerinin uzaması sonucu keyfi olarak uzun süre boyunca idari gözetim altında tutulma riski taşımaktadırlar. Zira vatansız kişiler, vatansızlığın doğası gereği, gönderilmeleri önerilen ülkenin vatandaşı olarak kabul edilmediklerinden, bu ülkeler sıklıkla sınır dışı işlemlerinin gerçekleştirilmesini kabul etmemektedir.

BMMYK, devletlere vatansız kişileri yalnızca vatansız oldukları gerekçesiyle idari gözetim altına almama çağrısında bulunmuştur. BMMYK Vatansızlık El Kitabı, idari gözetimin haklı olduğu durumlarda dahi, vatansızlık tespit prosedürünün sonucunu bekleyen kişilerin hüküm giymiş suçlular veya tutuklu yargılanan kişilerle aynı yerlerde tutulmaması gerektiğini vurgulamaktadır. BMMYK Vatansızlık El Kitabına göre, vatansızlık tespit prosedürleri, uzun süreli ve/veya keyfi idari gözetim riskini azaltmak için önemli bir mekanizmadır. Ayrıca, vatansız olan veya uyuşu belirsiz ya da teyit edilemeyen idari gözetim altındaki kişilerin, uygun durumlarda vatansızlık tespit prosedürlerine yönlendirilmesini sağlayacak mekanizmalar kurulmalıdır.²⁵

İlave bilgiler, BMMYK'nın "[Stateless Persons in Detention: A tool for their identification and enhanced protection](#) [İdari Gözetim Altındaki Vatansız Kişiler:Tespit edilmeleri ve daha iyi korunmaları için bir araç]" başlıklı 2017 tarihli raporunda ve ayrıca [Stateless Journeys](#) [Vatansız Yolculuklar] internet sitesinde bulunabilir. Konuya ilişkin Türkiye ile ilgili bilgiler için ise, [Vatansızlık Endeksi Türkiye Ülke Profili](#) internet sitesi ziyaret edebilirsiniz.

GÖÇ YÖNETİMİ KAPSAMINDA İDARİ GÖZETİM

Türkiye'de göç yönetimi kapsamındaki idari gözetim uygulaması, cezalandırıcı nitelikte olmayan idari bir tedbirdir. İdari gözetim kararı verme yetkisi yasal olarak valiliklere verilmiş olup, uygulamada bu işlemler İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir.

YUKK'ta iki tür idari gözetim düzenlenmektedir: sınır dışı etmek üzere idari gözetim (Madde 57) ve uluslararası koruma başvuru sahiplerinin başvurularının işleme konulması sırasında idari gözetimi (Madde 68).

Göç idaresi yetkilileri, ikinci tür idari gözetime rutin bir prosedür olarak başvurmadan kaçınmaktadır. Bu, uluslararası koruma başvurusunda bulunan kişilerin yalnızca başvuruda bulunmuş olmaları nedeniyle idari gözetim altına alınmasını engellemektedir. Pratikte, idari gözetim tedbiri genellikle sınır dışı etme işlemlerinin tamamlanmasını bekleyen kişiler için uygulanmaktadır.

YUKK'a göre, kolluk kuvvetleri, vize süresinin aşılması, ikamet izninin iptali, Türkiye'ye giriş veya Türkiye'den çıkış kurallarının ihlal edilmesi veya uluslararası koruma başvurularının reddedilmesi gibi çeşitli nedenlerle kişileri yakalayabilir. Kolluk kuvvetlerinin görevi, yakalanan

²⁵ BMMYK Vatansızlık El Kitabı, paragraflar 112-115.

bu kişileri derhal ilgili İGİM'e bildirerek, bu kişilerin sınır dışı edilip edilmeyeceğine karar verilmesini sağlamaktır.

Bununla birlikte, hakkında sınır dışı etme kararı alınan herkes idari gözetim altına alınamaz. Bu kişilerin idari gözetim altına alınmasını haklı kılan belirli gerekçeler vardır. Bunlar arasında kişinin, (1) kaçma riskinin bulunması; (2) ülkeye giriş ve ülkeden çıkış kurallarını ihlal etmiş olması; (3) sahte belge sunmuş olması; (4) verilen süre içinde ülkeden ayrılmaması veya (5) kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturması bulunmaktadır.

Bilhassa vatansızlık tespiti talep etmemiş olan veya uluslararası koruma başvurusunda bulunmamış olan vatansız kişilerin, kanunda listelenen koşullar altında sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim tedbirine tabi tutulması mümkündür. Bununla birlikte, vatansızlığın tek başına sınır dışı öncesi idari gözetim tedbirinin alınabilmesi için geçerli bir gerekçe teşkil etmediğini vurgulamak gerekmektedir.

YUKK, sadece refakatsiz çocukları, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın yetkisi altındaki uygun barınma tesislerine yerleştirilmeleri gerektiğinden, idari gözetimden açıkça muaf tutulmaktadır. Kanun kapsamında başka hiçbir hassas grup idari gözetimden muaf tutulmamaktadır.

İDARI GÖZETİME ALTERNATİFLER

YUKK, idari gözetime alternatif (İGA) tedbirler öngörmektedir. Bunlar, (a) belirli bir adreste ikamet; (b) bildirim; (c) aile temelli geri dönüş; (ç) geri dönüş danışmanlığı; (d) kamu hizmetlerinde gönüllü çalışma; (e) teminat ve (f) elektronik izlemedir (Madde 57/A).

İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, sınır dışı edilmesine karar verilen kişiler hakkında idari gözetim tedbiri yerine uygulanabilecek, kişi özgürlüğünü kısıtlamayan İGA tedbirlerini detaylandırmaktadır. İGA tedbirleri en fazla 24 ay süreyle uygulanabilir. Hakkında İGA tedbirleri uygulanan kişilerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi, sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altına alınmalarına yol açabilir.

İdari Gözetime Alternatif Yükümlülüklerle İlişkin Yönetmelik, İGA tedbirlerinin aşağıdaki kişilere uygulanabileceğini düzenlemektedir (Madde 6).

- İdari gözetim süresi dolanlar.
- İdari gözetim kararı alınmaksızın İGA tedbirlerine tabi tutulması uygun görülenler.
- Göç İdaresi Başkanlığı'nın talimatıyla ya da re'sen İGİM tarafından yapılan değerlendirme sonucunda idari gözetimi sonlandırılanlar.
- Sulh Ceza Hakimliği kararına istinaden İGİM kararıyla idari gözetimi sona erdirilenler.

GÖNDERİLECEK ÜLKENİN BELİRLENMESİ

YUKK, hakkında sınır dışı etme kararı alınan kişilerin menşe ülkelerine, transit bir ülkeye veya güvenli üçüncü bir ülkeye gönderilmelerine izin vermektedir. Mevzuatta, sınır dışı etme kararlarında gönderilecek ülkenin belirtilmesini gerektiren açık bir hüküm bulunmamasına rağmen, pratikte kişinin sınır dışı edilmesi halinde risk altında olup olmayacağının değerlendirilebilmesi için gönderileceği ülkenin belirlenmesi gerekmektedir. Nitekim, kişinin gönderileceği ülkenin belirlenmemesi halinde, buradaki koşullar ve kişinin bu koşullar altında maruz kalabileceği riskler değerlendirilemeyecektir.

Bu değerlendirmenin yapılmasının nedeni, YUKK'ta da güvence altına alınan geri göndermeme ilkesidir. Bu ilke uyarınca, kişiler ölüm cezasına, işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye maruz kalacakları veya hayati tehlike oluşturan ayırım gözetmeyen şiddet eylemleri nedeniyle ciddi bir tehditle karşılaşacakları bir ülkeye gönderilemezler.

Kişilerin geri göndermeme ilkesi kapsamında olup olmadıklarının belirlenmesi her bir vaka bazında bireysel olarak yapılmalıdır. Bu değerlendirme, doğası gereği, gönderilecekleri ülkedeki koşulların da değerlendirilmesini içermelidir. Bu nedenle, sınır dışı etme kararlarında kişinin gönderileceği ülkenin belirtilmemesi, potansiyel sınır dışı edilmenin kişi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesini imkansız hale getirecektir.

USUL GÜVENCELERİ

YUKK, tutulma gerekçelerine bakılmaksızın, idari gözetim altında tutulan tüm kişiler açısından geçerli olan temel usuli güvenceleri teminat altına almaktadır. Bu usuli güvenceler aşağıda sayılmaktadır.

- Sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altında tutulan kişiler, idari gözetim kararının verilmesinden itibaren 48 saat içinde polis tarafından geri gönderme merkezine götürülmelidir. Geri gönderme merkezlerindeki idari gözetim süresi altı ayı geçemez. Ancak, sınır dışı etme işlemlerinin kişinin iş birliği yapmaması nedeniyle tamamlanamaması halinde, bu süre en fazla altı ay daha uzatılabilir. Bunların yanı sıra, uluslararası koruma başvuru sahiplerinin idari gözetim süresi 30 günü geçmemelidir.
- Sınır dışı etmek üzere idari gözetim tedbirinin uygulanmaya devam etmesinde zorunluluk bulunup bulunmadığı, her ay düzenli olarak gözden geçirilmelidir. Gerekli görüldüğünde, bu değerlendirmeler belirlenen yasal süre beklenmeden de yapılabilir. Değerlendirme sonucunda, idari gözetim gerekçelerinin artık geçerli olmadığı tespit edilen kişilerin derhal serbest bırakılması gerekmektedir. Vatansızlık, bir idari gözetim gerekçesi olmadığından yetkililerin, sınır dışı edilemeyecekleri için vatansız kişileri serbest bırakma yükümlülükleri yoktur. İdari gözetim gerekçeleri ortadan kalkan kişiler, idari gözetime alternatif tedbirlere tabi tutulabilir. Uygulamada, yetkililerin sınır dışı etmek üzere idari gözetimin devamındaki zorunluluğu değerlendirme yükümlülüklerini yerine getirmediği ve bunun kişilerin uzun süreli idari gözetimine yol açtığı vakalar gözlemlenmiştir.
- İdari gözetim kararına yetkili Sulh Ceza Hakimlikleri nezdinde her zaman itiraz edilebilir. Bu itiraz, idari gözetim kararlarının infazını "askıya alma etkisi" taşımaz. Sulh Ceza Hakimlikleri, itirazları 5 gün içinde sonuçlandırmakla yükümlüdür. Sulh Ceza Hakimliklerinin kararları nihai olup, bu kararlara itiraz edilemez. Ancak, idari gözetim gerekçelerinin artık geçerli olmaması veya değişmesi halinde yeni itiraz yapılmasının önünde herhangi bir sınırlama yoktur. Bunun yanı sıra, sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altında tutulan kişiler, kararın kendilerine tebliğ edilmesinden itibaren 7 gün içinde yetkili İdare Mahkemesine başvurarak sınır dışı kararına itiraz etme hakkına sahiptir. İdare Mahkemesi, itirazları 15 gün içerisinde sonuçlandırmalı olup verdiği karar kesindir. Sınır dışı kararına itiraz edilmesi, sınır dışı etme kararını veren makama tebliğ edildiği andan itibaren sınır dışı işlemi askıya alır.

- İdari gözetim altında tutulan kişiler hukuki destek, hukuki danışmanlık ve hukuki temsil hizmetlerine erişim hakkına sahiptir. Avukatlık hizmeti ücretini karşılayabilenler özel bir avukat tutma seçeneğine sahiptir. Avukat tutmak için maddi imkânı bulunmayanlar ise, il barolarının ücretsiz olarak sağladığı adli yardım hizmetinden faydalanma hakkına sahiptir.
- Sınır dışı edilmek amacıyla idari gözetim altına alınan sığınmacılar, uluslararası koruma başvurusunda bulunma hakkına sahiptir. Bu hak, vatansız sığınmacılar açısından da geçerlidir. Ancak uygulamada, idari gözetim altındaki kişilerin geri gönderme merkezlerinden uluslararası koruma başvurusunda bulunurken engellerle karşılaştığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, vatansız olanlar da dahil olmak üzere, sığınmacıların geri gönderme merkezlerinde tespit edilerek uluslararası koruma prosedürüne veya vatansızlık tespit prosedürüne yönlendirilmelerini kolaylaştıracak bir mekanizma bulunmamaktadır.
- Geri gönderme merkezlerinde idari gözetim altında tutulan kişiler, yakınlarıyla, yasal temsilcileriyle, avukatlarıyla, noterlerle, kendi ülkelerinin konsolosluk yetkilileriyle, BMMYK görevlileriyle görüşme hakkına ve bu amaçla telefon hizmetlerine erişme hakkına sahiptir. Göç alanında uzmanlığı bulunan ilgili sivil toplum kuruluşu temsilcileri, Göç İdaresi Başkanlığı'nın izniyle geri gönderme merkezlerini ziyaret edebilmektedir.

İdari gözetim altında tutulan kişiler açısından temel usul güvenceleri sağlayan nispeten kapsamlı bir yasal çerçevenin varlığına rağmen, bu güvencelerin pratikte uygulanması genellikle sınırlı kalmaktadır. Yetkililer, idari gözetim altına alınan kişilere tutulma nedenleri, karşılaştıkları prosedürler veya idari gözetimleri sırasındaki hakları hakkında gerekli bilgileri sağlama görevlerini genellikle yerine getirmemektedir. Ücretsiz hukuki desteğe erişim de baroların adli yardım hizmetlerindeki bütçe eksiklikleri gibi çeşitli sebeplerle yetersiz kalmaktadır.

9. DOĞUM KAYDI VE ÇOCUKLARIN VATANDAŞLIK HAKKI

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ve diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri uyarınca, tüm çocuklar vatandaşlık hakkına sahiptir. Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi, çocukluk çağında vatansızlığın önlenmesine yönelik uluslararası standartları belirlemektedir.

Doğum kayıtları, vatansızlığın önlenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Bununla birlikte, doğum kaydı genellikle tek başına kişinin vatandaşlığının bulunduğu delil teşkil etmez. Bu durumun tek istisnası, kişinin topraklarında doğan tüm çocuklara otomatik vatandaşlık veren bir ülkede doğmuş olmasıdır (doğumla kazanılan vatandaşlık veya *jus soli* ilkesine dayalı vatandaşlık). Doğum kaydının olmaması, bir çocuğun vatansız kalması veya vatandaşlığını kanıtlamakta güçlük çekmesi riskini artırır.²⁶

²⁶ Daha fazla bilgi için bkz. "[Birth registration and the prevention of statelessness in Europe: identifying good practices and remaining barriers](#) [Avrupa'da doğum kaydı ve vatansızlığın önlenmesi: İyi uygulamaların ve süren engellerin belirlenmesi]" (ENS, 2020).

Doğum kaydı sırasında çocuğun vatandaşlığı da kaydediliyorsa, nüfus memurları ve sürece dahil olan diğer yetkililer, vatandaşlığın yanlış kaydedilmemesini ve çocuğun bir vatandaşlığına sahip olduğunun varsayılmamasını temin etmelidir.

DOĞUM KAYDI

Türkiye'de, Nüfus Hizmetleri Kanunu (NHK) uyarınca, hukuki statülerine bakılmaksızın, tüm yabancı ebeveynlerin çocuklarının Türkiye'de gerçekleşen doğumlarını bildirme yükümlülükleri vardır (Madde 15). Bu bildirim, doğum tarihinden itibaren 30 gün içinde Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine yapılmalıdır. Ebeveynlerin mevcut olmaması durumunda, çocuğun yasal vasisi, büyük anne ve büyük babası, yetişkin kardeşleri veya çocuğu yanında bulunduran kişiler de doğumu Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine bildirebilmektedir.

30 günlük süre içerisinde bildirilmeyen doğumların süreyi geçirdikten sonra bildirilmesi mümkündür. Ancak, doğum bildiriminin belirtilen süre içinde yapılmaması, idari para cezası verilmesine sebep olmaktadır. Belirtilen süreyi geçtikten sonra bildirilen altı yaşını bitirmemiş olan çocukların doğum tarihinin tespitinde beyan esas alınır. Bu çocukların altı yaşını doldurduğu durumlarda, yaşları resmi bir sağlık kurumu tarafından tespit edilir. Doğumla ilgili resmi bir belge sunulması halinde, ayrıca bir yaş tespiti işleminin yapılmasına gerek yoktur.

Yabancı ebeveynler, hukuki statüleri ne olursa olsun, çocuklarının Türkiye'deki doğumlarını bildirebilmek için öncelikle kendilerini göç idaresi makamlarına kaydettirmeli ve bir yabancı kimlik numarası almalıdırlar.

Nüfus Hizmetleri Kanunu'na göre, kimlik numarası verilen yabancılara ilişkin nüfus bilgileri yabancılar kütüğüne kaydedilmektedir (Madde 3 (1) (çç)). Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik, nüfus kayıtları tutulan yabancıların, çocuklarının doğumları da dahil olmak üzere, kendileriyle ilgili her türlü nüfus olayını Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine bildirmeleri gerektiğini teyit etmektedir (Madde 9).

Doğum bildirimlerinde bir hastane tarafından düzenlenen ve Sağlık Bakanlığı tarafından onaylanan bir doğum raporunun ibraz edilmesi gerekmektedir.

Sağlık personeli gözetiminde, sağlık kuruluşu içinde veya dışında gerçekleşen doğumlar, ilgili sağlık kuruluşu tarafından da Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine bildirilir. Bu bildirim, doğumun sağlık personeli gözetiminde gerçekleştiğini doğrulayan bir rapor veya resmî belge ile yapılır (NHK, Madde 15 (2)).

Ebeveynlerin, sağlık personeli gözetimi dışında doğan çocuklarının doğumunu Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine sözlü olarak beyan etmeleri gerekmektedir. Bununla birlikte, bu sözlü beyanların doğruluğunun yerel idari makamın talimatı üzerine araştırılması gerekmektedir. Beyanların doğruluğu teyit edilinceye kadar doğum resmi olarak kaydedilmemektedir (NHK, Madde 15 (4)).

Bildirilen doğum, yabancılar nüfus kütüğünde kayıt altına alındıktan sonra, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğü tarafından bir doğum tutanağı düzenlenir (NHK Uygulama Yönetmeliği, Madde 28). Bu işlem, uluslararası geçerliliği olan çok dilli bir doğum belgesi (Formül A) düzenlenmesini de içerir.

Doğumun bildiri, yabancılar kütüğünde kayıt altına alınması veya doğum belgesinin çıkartılması herhangi bir harca tabi değildir.

Doğumların, İGİM'e bildirilmesi, çocuğa Türkiye'deki ikamet statüsünü teyit eden bir yabancı bir kimlik belgesi verilmesi açısından önemlidir. Ancak, İGİM'e yapılan doğum bildirimleri yeterli değildir. Doğumların aynı zamanda Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine de bildirilmesi gerekir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine yapılan bildirimler önemlidir, çünkü doğumun kayıt altına alınarak, çocuk adına bir doğum belgesi düzenlenmesini sağlar. Doğum belgesi, kişi Türkiye'den ayrıldığında kendisinde kalacak ve geçerliliğini korumaya devam edecektir. Buna karşılık, İGİM tarafından düzenlenen yabancı kimlik belgeleri, kişinin Türkiye'deki ikametinin sona ermesi veya ülkeden ayrılması halinde iade edilecektir.

Doğum kaydına ilişkin bilgi için lütfen BMMYK Türkiye tarafından hazırlanan [Doğum Kaydı](#) kaynağına bakınız.

DOĞUMUN KAYIT ALTINA ALINMASININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Türkiye'de geçici korumadan yararlanan Suriyelilerin, çocuklarının doğumlarını nüfusa kaydettirme konusunda çeşitli zorluklarla karşılaştığı bilinmektedir. Suriye'nin vatandaşlık yasaları, Suriyeli bir baba tespit edilemediği takdirde, annelerin ülke dışında doğan çocuklarına vatandaşlık verme hakkını tanımadığından, çocuğun babasının adını içeren bir doğum belgesinin bulunması önemlidir. Doğum kaydı, sadece çocuğun doğumunu belgelemekle kalmayıp, aynı zamanda Suriye ile vatandaşlık bağlarının teyit edilmesi ve korunmasında da rol oynamaktadır.

Ancak, geçici korumadan yararlanan Suriyelilerin Türkiye'de doğan çocuklarının doğum kayıtlarının yapılmasının önünde çeşitli engeller bulunmaktadır.

- **Evde gerçekleşen doğumlar:** Türkiye'de geçici koruma yararlanıcısı olan bazı Suriyeli gruplar açısından evde doğum yapmak yaygın bir pratik olup, kadınların bu kararının altında hukuki ve sosyoekonomik faktörler yatmaktadır. Ancak evde doğum yapmak, çocuğun doğum kaydının gerçekleştirilmesi açısından önemli bir engel teşkil etmektedir. Çünkü doğumun kayıt altına alınması için yapılan bildirimde, doğumun sağlık personeli gözetiminde gerçekleştiğini doğrulayan bir rapor sunulması gerekmektedir.

Pek çok kadın, geçici koruma kayıtları olmadığı, dolayısıyla geçerli yabancı kimlik belgeleri bulunmadığı için hastane dışında doğum yapmayı tercih etmektedir. Kimliklerinin bulunmaması, sağlık hizmetlerine erişimlerini kısıtlamaktadır. Çünkü hastaneye kimliksiz gitmek, kişiler açısından idari gözetim ve sınır dışı riskleri doğurabilmektedir. Bu nedenle, hamile kadınlar hastane ziyaretlerinden kaçınarak evde ya da yasal olmayan kliniklerde doğum yapmaktadır.

Evde doğumların yaygın olmasının bir diğer nedeni ise, Türkiye'de, özellikle Suriyeli geçici koruma yararlanıcısı gruplar arasında, yasa dışı olmasına rağmen, çocuk yaşta, erken ve zorla evlilik ya da çok eşli evlilik yapma oranının yüksek olmasıdır. 18 yaş altı veya resmi evliliği olmayan kadınların doğum yapması durumunda, eş ve ebeveynlere yönelik adli işlemler başlatılacağı için, bu durumun resmi makamların dikkatine sunulmasını engellemek amacıyla evde ya da yasal olmayan kliniklerde doğum yapma, yaygın bir durum haline almıştır.

- **Tutarsız uygulamalar:** Geçici korumadan faydalanan kişilerin çocuklarının Türkiye'deki doğumlarını ikamet ettikleri ildeki Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüğüne bildirmeleri gerekmektedir. Böyle bir yasal zorunluluk bulunmamasına rağmen, bazı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerinin ebeveynlerden resmi evlilik cüzdanı talep etmesi gibi tutarsız uygulamalar gözlemlenmiştir. Özellikle Suriye'de yaygın olan ancak Türkiye'de yasal olarak tanınmayan çok eşli evlilikler söz konusu olduğunda, ebeveynler resmi bir evlilik cüzdanı sunamayacağından, çocukların doğum kaydı yapılamamaktadır.

Bir diğer engel ise, Suriye'deki çatışmaların başlangıcında, özellikle de 2011-2014 yılları arasında (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kurulmasından önce) Türkiye'ye gelen Suriyelilerin kayıt süreçlerinde yaşanan idari hatalardan kaynaklanmaktadır. Bu dönemde gelen kişiler, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) tarafından kayıt altına alınmaktaydı. Ancak, henüz süreç standartlaştırılmadığından, kayıtlarda tutarsızlıklar meydana gelmiştir. Örneğin, bazı isimler yanlış yazılmış veya eşler bazen farklı medeni durumlarda (biri bekar, diğeri evli olarak) kaydedilmiştir. Bu hatalar, bu kişilerin çocuklarının doğum kayıt sürecini önemli ölçüde karmaşık hale getirmiştir.

- **Ebeveynlerin farkındalık eksikliği:** Geçici koruma faydalanıcısı Suriyelilerin çocuklarının Türkiye'deki doğumlarının kayıt oranlarının düşük olmasının bir diğer nedeni de farkındalık eksikliğidir. Pek çok ebeveyn, çocuklarının doğumlarını Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine bildirip kayıt altına alarak, çocukları adına bir doğum belgesi alma hakları ve yükümlülükleri olduğundan haberdar değildir. Bu eksiklik, kişilerin sınırlı bilgi erişimi, dil bariyerleri ve bu topluluğa özel olarak düzenlenmiş yeterli bilgilendirme programlarının olmaması gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca, ebeveynler genel olarak resmi kurumlara başvurmaya ve doğum kaydı için Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlüklerine müracaat etmeye çekinebilmektedir. Bu durum, sınır dışı edilme korkusu, kötü muameleye uğrama endişesi ve bu kurumlarda tercüman desteğinin olmaması gibi nedenlerden ileri gelmektedir. Türkiye'deki yasaları ve tabi oldukları prosedürleri bilmemeleri ve karşılaştıkları karmaşık bürokratik işlemler, kişilerin yaşadığı çekingenliği artırmaktadır.

Bahse konu bilgi eksikliği, korkular ve pratik sorunlar, geçici koruma faydalanıcısı Suriyelilerin çocuklarının doğumlarını nüfusa bildirerek kaydettirme ve çocuk adına doğum belgesi çıkartma yükümlülüklerini yerine getirmelerini sıklıkla engellemektedir.

Türkiye'de doğum kaydının yapılmaması, geçici korumadan yararlanan Suriyelilerin çocuklarının bazıları için bir vatansızlık riski oluşturabilir. Bu nedenle, doğum kaydının yapılması sadece bürokratik bir formalite olmayıp, bu çocukların hukuki kimliklerinin ve haklarının korunması ve aynı zamanda vatansız kalma riskinin önlenmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Geçici korumadan yararlanan Suriyelilerin Türkiye'de doğum kayıtlarıyla ilgili yaşadığı zorluklar ve bu durumun çocuklarının vatansızlık riskine yol açması hakkında daha fazla bilgi için lütfen aşağıdaki kaynaklara başvurun:

Refugees International, "[Birth Registration in Turkey: Protecting the Future for Syrian Children](#) [Türkiye'de Doğum Kaydı: Suriyeli Çocukların Geleceğinin Korunması]", (2015).

Yeşim Mutlu, "[Elephants in The Room? Syrian 'Refugee' Children and The Risk of Statelessness in Turkey](#) [Odadaki Fil?: Suriyeli 'Mülteci' Çocuklar Ve Türkiye'de Vatansızlık Riski]", (2018).

Yeşim Mutlu, Emrah Kırımsoy, Şahin Antakyalıoğlu, "[Bulanık Mekanlarda Gölgede Kalanlar: Suriyeli Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski Araştırma Raporu](#)", (2016)..

VATANDAŞLIK TESPİT PROSEDÜRLERİ

Uluslararası standartlar ve iyi uygulamalara göre, vatandaşlık tespit prosedürü, belirli bir ülkenin vatandaşı olan bir kişinin, bu vatandaşlığının teyit edilmesi için uygulanan işlemlerdir. Bir kişinin, ebeveynlerinin vatandaşı olmadığı bir ülkede doğması, ebeveynlerinin birbirlerinden farklı veya birden fazla vatandaşlığı olması veya vatansız ebeveynlere sahip olması durumunda, vatandaşlık tespit prosedürü özellikle önem taşımaktadır. Vatandaşlık tespit prosedürleri, vatansız olma riski taşıyan çocukların aslında bir vatandaşlıklarının bulunduğunu ortaya çıkarabilir. Eğer ebeveynleri doğdukları ülkenin vatandaşıysa, vatandaşlık tespit süreci çocuklar açısından basit bir işlem olmaktadır. Göçmenlerin çocukları için ise, vatandaşlık tespit prosedüründe hem ebeveynlerin vatandaşı olduğu ülkenin hem de çocuğun doğduğu ülkenin yasaları ve uygulamalarının dikkate alınması gerekmektedir. Çocuğun doğumdan itibaren birden fazla vatandaşlığa sahip olması halinde, bu durum kayıt altına alınmalı ve ebeveynler bilgilendirilmelidir. Vatandaşlık tespiti, her zaman yetkili karar merci tarafından yapılmalı ve farklı kamu otoriteleri tarafından kayıt altına alınan bilgiler birbiriyle tutarlı olmalıdır.

Vatandaşlık tespit prosedürü sonucunda, bir çocuğun vatansız olduğu tespit edilebilir. Eğer çocuğun doğduğu ülkenin vatandaşlığını otomatik olarak kazanmasına yönelik yasal güvenceler yoksa, ebeveynlere, çocuklarının oturma izni alabilmesi ve mümkün olan en kısa sürede vatandaşlık edinmesi için mevcut olan seçenekler hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir.²⁷

TÜRKİYE'DE VATANDAŞLIĞIN TESPİTİ

Türkiye'de vatandaşlığın tespiti için yapılan işlemler, ülke sınırları içinde doğan yabancılar ile doğum yerlerine bakılmaksızın Türk vatandaşı sayılanlar için farklılık göstermektedir.

- **Yabancılar:** Türkiye'de doğan yabancı çocukların vatandaşlıklarının belirlenmesine ilişkin kurallar, Nüfus Hizmetleri Kanunu Uygulama Yönetmeliği'nde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Yönetmelik'te yer alan düzenlemelere göre, yabancı ülke vatandaşlarının

²⁷ İlave bilgi, vatansız çocukların doğum kaydıyla ilgili [ENS raporunda](#) (16. Not), [Vatansız Yolculuklar](#) [Stateless Journeys] internet sitesinde ve [Vatansızlık Endeksi](#) internet sitesinin ilgili bölümlerinde (ülke anketlerinin yer aldığı excel tablosundaki PRS.6.a-6.h arası sütunlarda) bulunabilir.

Türkiye'de doğan çocuklarının doğum kayıtlarında, çocuğun vatandaşlığı, "[Devlet Adı] Devletin vatandaşıdır," ifadesiyle belirtilir. Bu kayıttaki anne ve babanın adları, çocuğun doğum yeri ve tarihi yer alır. Çocuğa ait bu nüfus bilgileri yabancılar kütüğünde tutulur. Çocuk ile bildirimde bulunan ebeveyn arasındaki soybağı, yabancının kimlik numarası kullanılarak kurulur. Mevzuat, bir çocuğun vatansızlığının veya bilinmeyen/belirsiz vatandaşlığının kaydedilmesi konusunu özel olarak ele almamaktadır. Uygulamada, çocuğun ebeveyn(ler)i ile aynı vatandaşlığa sahip olduğunun varsayıldığı görülmektedir.

- **Vatandaşlar:** Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre, Türkiye'de veya yurt dışında, belirli şartlar altında doğan bir çocuk, soy bağı esasıyla Türk vatandaşlığı kazanır. Bu şartlar şunlardır: (a) Çocuğun, evlilik birliği içinde Türk bir anne ve babadan doğması; (b) Çocuğun, evlilik birliği dışında Türk bir anne ve yabancı, vatansız veya meçhul bir babadan doğması; (c) Çocuğun, evlilik birliği dışında Türk bir baba ve yabancı bir anneden doğması ve baba ile soy bağına kurulmasına ilişkin şart ve usullerin yerine getirilmesi.

ÇOCUK VATANSIZLIĞINA KARŞI GÜVENCELER

Türk Vatandaşlık Kanunu, çocuklukta vatansızlığı önlemek için nispeten iyi yasal güvenceler sunmaktadır. Bu hükümlerden biri, Türkiye'de doğan ve aksi takdirde vatansız kalacak olan çocuklara Türk vatandaşlığı verilebileceğini düzenlemekte ve böylece çocuklukta vatansızlığı önlemeyi amaçlamaktadır (Madde 8 (1)).

Bu hükümde, *jus soli* ilkesi (doğum yeri esasına dayalı vatandaşlık) benimsenmesine rağmen, pratikte hükmün uygulanmasını engelleyen zorluklar bulunmaktadır. Bu zorlukların esas nedeni, hükmün mutlak değil koşullu nitelikte olmasıdır. Başka bir deyişle, Türkiye'de doğan ve aksi takdirde vatansız kalacak çocuklara otomatik olarak Türk vatandaşlığı verilmemektedir. Bu çocukların Türk vatandaşlığı kazanmak için başvuruda bulunmaları gerekmektedir.

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Türkiye'de doğan ve aksi takdirde vatansız kalacak çocukların Türk vatandaşlığı kazanmak için yapması gereken başvuru süreçlerini düzenlemektedir. Yapılacak başvurularda aranan belgeler bu yönetmelikle belirlenmiştir (Madde 11). Bunlar;

- İsteği belirten form dilekçe.
- Çocuğun Türkiye'de doğduğunu ispatlayan doğum belgesi.
- Doğum belgesine dayanılarak düzenlenen doğum tutanağı.
- Çocuğun ana ve babadan dolayı herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamadığını ispatlayan belge.
- Ana ve babanın vatansız olması halinde temini mümkünse bu durumu ispatlayan belge. Mevzuat, göç idaresi makamları tarafından verilen Vatansız Kişi Kimlik Belgesi'nin ibrazını şart koşmaz. Ebeveynlerin diğer ülke makamlarınca düzenlenen vatansızlıklarının gösterir bir belge göstermeleri de mümkündür.

Söz konusu belgelerin edinilmesi, özellikle geçici koruma faydalanıcısı Suriyeliler açısından doğum kaydının yapılmasını engelleyen hususlar nedeniyle zor olabilmektedir (yukarıdaki 'Doğumun Kayıt Altına Alınmasının Önündeki Engeller' başlığına bakınız).

Çocuğun Vatandaşlık Hakkına İlişkin İçtihat

Uluslararası içtihat:

BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 2021 yılında verdiği, [A.M. \(M.K.A.H. adına\) / İsviçre \(B.N. 95/2019\)](#) kararı, İsviçre'den Bulgaristan'a gönderilmek istenen vatansız bir çocukla ilgilidir. Komite, diğer bulguların yanı sıra, İsviçre makamlarının çocuğun üstün yararını dikkate almayarak, Bulgaristan'da vatandaşlık kazanıp kazanmayacağına ilişkin yeterli değerlendirme yapmadığını tespit etmiştir. Bu nedenle, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Ayrıca, BM İnsan Hakları Komitesi'nin 2020 yılında verdiği, [Zhao / Hollanda](#) kararı, çocuğun vatandaşlık hakkının ihlaline ilişkindir. Dava konusu olayda, Hollanda'da doğan bir çocuğun kaydı yapılırken "bilinmeyen vatandaşlığı" sahip olduğu belirtilmiş ve çocuğun bu kaydın düzeltilerek "vatansız" olarak değiştirilmesi için yaptığı talep, vatandaşlığının bulunmadığına ilişkin iddialarını kanıtlayamadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Çocuğun vatansızlığı resmi olarak tanınmadığı için, ülke topraklarında doğmasına rağmen, Hollanda mevzuatında aksi takdirde vatansız kalacak çocuklara doğum yeri esasına dayalı olarak Hollanda vatandaşlığı verilmesini öngören güvenceden faydalanamamıştır.

Başka ülke mahkemelerinden örnekler:

2021 yılında [İspanya'da bir mahkeme](#), vatandaşlık verilmediği takdirde vatansız kalacak olan bir çocuğa İspanyol vatandaşlığı verilmesine karar vermiştir. Davaya konu olayda, çocuk, annesi Kamerun'dan İspanya'ya seyahat ederken Fas'ta bir sağlık kuruluşu dışında doğmuştur. Çocuğun Fas'ta doğum kaydı yapılmamıştır. Annesinin çocuğu Kamerun vatandaşı olarak kaydettirme girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Mahkeme, mevzuatta İspanya'da doğan çocukların vatansız kalmasını önlemek amacıyla öngörülen güvencelerin, uluslararası sözleşmeler ve çocuğun yüksek yararı ilkesi uyarınca, geniş yorumlanarak uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde çocuğun temel haklarının ihlal edileceğini söyleyen mahkeme, çocuğun İspanyol vatandaşlığı kazandığını ifade ederek, doğumunun kayıt altına alınmasına hükmetmiştir. Kararla ilgili daha fazla bilgiye [buradan](#) ulaşabilirsiniz.

[Stateless Journeys](#) [Vatansız Yolculuklar] ve [Statelessness Case Law Database](#) [Vatansızlık İçtihat Veritabanı] internet sitelerinde konuyla ilgili daha fazla bilgi mevcuttur. İlaveten, konuya ilişkin Türkiye ile ilgili bilgileri, [Vatansızlık Endeksi Türkiye Ülke Profili](#) internet sitesinde bulabilirsiniz.

10. VATANDAŞLIĞA KABUL VE ENTEGRASYON

Vatandaşlığa kabul, birçok vatansız kişi için nihayet bir vatandaşlık elde etmiş olmak adına önemli bir adımdır. 1954 Sözleşmesi'nin 32. Maddesi şu şekildedir;

Sözleşmeci Devletler, vatansız kişileri topluma entegre etmeyi ve vatandaşlığa almayı mümkün olduğu ölçüde kolaylaştırırlar. Özellikle vatandaşlığa alma işlemlerini hızlandırmak ve bu işlemlerin masraf ve harçlarını mümkün olduğu ölçüde azaltmak için her türlü çabayı sarfederler.²⁸

Uluslararası standartlara göre, vatansız kişilerin, kolaylaştırılmış vatandaşlığa kabul usullerine tabi olduğu veya entegrasyon desteği almaya uygun olduğu durumlarda, bu kişilerin vatansız olduklarının resmi belgelerde veya uluslararası koruma başvuru süreçleri gibi diğer prosedürler sırasında doğru şekilde kaydedilmiş olması büyük önem taşır. Böylece vatandaşlık kazanmak veya entegrasyon desteği almak için başvuru yaptıklarında, vatansız oldukları halihazırda kayıt altına alınmış olacak ve vatansızlıklarının daha önceden belirlenmiş olması nedeniyle herhangi bir sorun yaşamayacaklardır.²⁹

Türkiye'de vatansız kişiler için kolaylaştırılmış özel bir vatandaşlığa kabul usulü bulunmamaktadır. Vatansız kişiler, kanunla belirlenen genel koşullar altında vatandaşlık başvurusunda bulunabilirler (Türk Vatandaşlık Kanunu, Madde 11). Standart prosedürde, aşağıdaki koşulları karşılayan yabancılar İçişleri Bakanlığı'nın kararı üzerine Türk vatandaşlığını kazanmaya hak kazanırlar.

- Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,
- Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek,
- Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek,
- Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak,
- İyi ahlak sahibi olmak,
- Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,
- Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak,
- Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak.

Vatansızlık tespit prosedüründen geçen ve kendisine Vatansız Kişi Kimlik Belgesi verilen kişiler, yukarıda belirtilen yasal kriterleri karşılayarak, Türk vatandaşlığı almaya hak kazanabilirler. Vatansız Kişi Kimlik Belgesi sahibi olarak Türkiye'de kaldıkları süre, Türk vatandaşlığı kazanmak için gerekli olan beş yıllık kesintisiz yasal ikamet süresine dahil edilir (YUKK Madde 50 (3)).

Geçici Koruma Yönetmeliği, Suriye'den gelerek geçici koruma altına alınan kişilerin, bahsi geçen standart prosedür yoluyla Türk vatandaşlığına başvurma hakkı bulunmadığını açıkça belirtmektedir (Madde 25). YUKK'ta ise uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin vatandaşlığa kabulüne ilişkin özel hükümler bulunmamaktadır.

²⁸ 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde mülteciler için düzenlenen paralel bir hüküm bulunmaktadır (Madde 34).

²⁹ Vatansız mülteciler için vatandaşlığa kabul hakkında daha fazla bilgi, [Stateless Journeys](#) [Vatansız Yolculuklar] internet sitesinde mevcuttur.

Ayrıca, standart prosedür yoluyla Türk vatandaşlığı kazanmak için başvuruda bulunan kişiler, bir ön soruşturmaya tabi tutulmaktadır (TVK Uygulama Yönetmeliği, Madde 16). Bu soruşturmada, başvuru yapanların Türk vatandaşlığı kazanmak için öngörülen yasal koşulları karşılayıp karşılamadığı değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmede, kişilerin Türkiye'ye yerleşme niyeti bulunup bulunmadığı da incelenmektedir. Ancak, sığınmacıların (uluslararası koruma başvuru sahipleri ve statü sahipleri ile geçici korumadan yararlananlar dahil) kategorik olarak Türkiye'de yerleşme niyetine sahip olmadıkları kabul edilmektedir (TVK Uygulama Yönetmeliği, Madde 16 (2) (c)).

Vatansız kişi statü sahipleri, vatandaşlık başvurusu prosedüründe, edinmeleri mümkün olmadığı takdirde, belirli belgeleri sağlamaktan muaf tutulmaktadır. Türk vatandaşlığı talep eden vatansız kişiler gerekli belgeleri sunamıyorsa, bu durum İçişleri Bakanlığı'na bildirilmekte ve alınan talimata göre işlem yapılmaktadır. İçişleri Bakanlığı vatansız başvuru sahibinden ibraz edemediği belgelerin talep edilmesine gerek olmadığı yönünde talimat verirse, kişiden yazılı bir beyan alınması gerekecektir. Bu beyan, söz konusu belgelerde yer alması gereken tüm ilgili bilgileri içermelidir (TVK Uygulama Yönetmeliği, Madde 39).

11. TÜRKİYE'DE VATANSIZLARA YÖNELİK DESTEKLER

AVRUPA VATANSIZLIK AĞI (EUROPEAN NETWORK ON STATELESSNESS – ENS)

ENS, 41 Avrupa ülkesindeki kurumlardan ve bireysel uzmanlardan oluşan 180'den fazla üyeyi içeren bir sivil toplum ağıdır. ENS, vatansızlık döngüsünü kırmayı ve Avrupa'da vatandaşlığı olmadan yaşayan herkesin haklarına saygı gösterilmesini sağlamayı amaçlamaktadır. ENS, vatansız kişilerin haklarını korumayı, vatandaşlık hakkının hayata geçirilmesini teşvik etmeyi, çocukluk çağındaki vatansızlığı sona erdirmeyi ve vatansızlık, göç bağlamındaki vatansızlık ve vatansız kişilerin keyfi idari gözetimi konularında farkındalık yaratmayı amaçlayan savunuculuk projeleri ve kampanyaları yürütmektedir. Vatansızlık hakkında daha detaylı bilgi almak isterseniz ENS ile iletişime geçebilirsiniz. Ayrıca, [ENS'nin bültenine abone olabilirsiniz](#) ve [ENS üyesi olmak](#) hakkında bilgi edinebilirsiniz.

MÜLTECİ HAKLARI MERKEZİ (REFUGEE RIGHTS TÜRKİYE – RRT)

İstanbul merkezli bir sivil toplum kuruluşu olan Mülteci Hakları Merkezi (MHM), Edirne, Van ve İzmir illerinde de saha ofisleriyle faaliyet göstermektedir. MHM, temel olarak Türkiye'deki sığınmacılara ve idari gözetim altındaki hassas durumdaki göçmenlere ücretsiz olarak uzmanlaşmış hukuki danışmanlık ve temsil hizmetleri sunmaktadır. MHM ayrıca, mülteci hukuku ve Türkiye'de göç ve sığınma prosedürleri konularında uzmanlaşmak isteyen avukatlara yönelik seminerler, kaynaklar ve uzman desteği sağlamaktadır. MHM, Türkiye'nin göç ve sığınma mevzuatı, uygulamaları ve politikalarının uluslararası standartlarla uyumlu hale getirilmesi için savunuculuk çalışmaları da yürütmektedir. Vatansızlık konusunda hukuki destek ihtiyacınız varsa, [MHM'ye ulaşabilirsiniz](#).

12. KAYNAKLAR

Aşağıda listelenen kaynaklar, Türkiye'de vatansızlık konusu hakkında hukuki, sosyolojik ve politik boyutlar da dahil olmak üzere çeşitli açılardan önemli perspektifler sunmaktadır.

- Nimet Özbek Hadimoğlu ve Barış Teksoy, "[Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi \(1961\) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu](#)", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Cilt: 0 – Sayı: 107, ss.221-244, 2013.
- Gülin Güngör, "[Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi](#)", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 63 - Sayı: 3, ss.479-508, 2014.
- Yeşim Mutlu, "'Hâlâ Birisiyim Ama Daha Azım': Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi, Türkiye'de Yaşayan Mülteci Çocuklar ve Vatansızlık Riski" içinde [Mültecilik ve Vatandaşlık: Göç Çağında Aidiyet, Haklar ve Gelecek Sorunu](#) (editörler Sıtkı Karadeniz ve Nazmi Çiçek), Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2021.
- Yeşim Mutlu, "[Disowning citizens: arbitrary revocation of citizenship and statelessness in the paternalist Turkish state](#)," Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, 2019.

◀ STATELESS JOURNEYS ▶

Vatansızlık, sığınma ve göç tartışmalarında genellikle dikkate alınmamaktadır. Avrupa'daki birçok mülteci ve göçmeni etkileyen, ancak göz ardı edilen çok ciddi bir sorundur.

European Network of Statelessness [Avrupa Vatansızlık Ağı] (ENS) tarafından yürütülen #StatelessJourneys [#Vatansız Yolculuklar] kampanyası, vatansız mültecilerin haklara ve desteklere erişiminin sağlanması ve uluslararası koruma süreçlerinde vatansızlık konusuna yer verilmesi çağrısında bulunmaktadır

<https://statelessjourneys.org>

European
Network on
Statelessness

Mülteci
Hakları
Merkezi

European Network on Statelessness (ENS) Avrupa'da vatandaşlık hakkının gerçekleştirilmesi amacıyla çalışmalar yürüten ve 40 ülkede 180'den fazla üyesi olan bir sivil toplum ağıdır. ENS, vatansızlığı sona erdirmeyi ve Avrupa'da vatandaşlığı olmadan yaşayan herkesin uluslararası hukuk kapsamında sahip oldukları haklara erişebilmelerini sağlamayı hedeflemektedir. <https://www.statelessness.eu/>

Mülteci Hakları Merkezi (MHM), İstanbul merkezli bir sivil toplum kuruluşudur. MHM, Türkiye'deki sığınmacılara ve idari gözetim altındaki hassas durumdaki göçmenlere uzmanlaşmış hukuki danışmanlık ve destek hizmetleri sunmaktadır. MHM tarafından sunulan tüm hizmetler ücretsizdir. <https://www.mhd.org.tr/tr/>

El Kitabını Türkçeye çevirme konusundaki çalışmalarını için Translators without Borders [Sınır Tanımayan Çevirmenler] ve Mülteci Hakları Merkezi'nden Melis Gebeş ile Öykü Tümer'e teşekkür ederiz.

Comic Relief tarafından sağlanan finansal destek için teşekkürlerimizi sunarız.

